

دوره ۴، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۴

DOI: [10.71882/jisaud.2025.1213022](https://doi.org/10.71882/jisaud.2025.1213022)

مدل مفهومی هم‌پیوندی ابعاد شهر خلاق تبریز رهیافتی

نظام‌مند برای برنامه‌ریزی شهری خلاق^۱

حیدر بهشتی اصل^۲، کریم حسین‌زاده دلیر^{۳*}، مرتضی میرغلامی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۶

نوع مقاله: پژوهشی

صفحه ۲۳۱ تا ۲۵۴

چکیده

در جهانی که مزیت رقابتی شهرها نه در ابعاد کالبدی و صنعتی، بلکه در قدرت خلق معنا، نوآوری اجتماعی و پیوند خلاق با هویت بومی تعریف می‌شود، تبریز در آستانه بازتعریف چندلایه‌ای از خویشتن تاریخی و معاصر خود قرار دارد. این پژوهش با اتخاذ رویکردی ترکیبی و میان‌رشته‌ای، به دنبال واکاوی ظرفیت‌های خلاق شهر و طراحی مدلی بومی و هم‌پیوند برای تحقق شهر خلاق تبریز است. داده‌ها از دو مسیر گردآوری شد: نخست، ایده‌های برآمده از جامعه نخبگانی و شهروندان دانشی تبریز که از طریق فراخوان عمومی و اپلیکیشن‌های ارتباطی جمع‌آوری شد؛ دوم، اسناد بالادستی و گزارش‌های نهادی مرتبط با توسعه شهری. تحلیل این داده‌ها با بهره‌گیری از روش گفتمان انتقادی چندسطحی، همراه با تحلیل مضمون، ماتریس هم‌پیوندی میان بعدی و نقشه‌برداری مفهومی انجام گرفت. برای ارتقای دقت و عمق یافته‌ها، متخصصان در چند مرحله از فرایند حضور داشتند و با بهره‌گیری از روش دلفی چندمرحله‌ای، مؤلفه‌ها و سناریوهای پیشنهادی را بازبینی و تأیید کردند. یافته‌ها نشان می‌دهد که گفتمان‌های اصلی استخراج‌شده از تحلیل ایده‌های شهروندان تبریز در قالب هشت خوشه معنایی سازمان یافتند که هر کدام بازتابی از یک نیاز عینی و در حال فوران در بطن زیست شهری هستند: عدالت‌محوری، زیست‌محوری، هویت‌محوری، مشارکت نخبگانی، حمل‌ونقل و بازآفرینی محله‌ای، نوآوری فرهنگی، حکمرانی هوشمند و سلامت‌محوری. این گفتمان‌ها، ابعاد فضایی، اجتماعی، تاریخی، فناورانه و مدیریتی را در یک شبکه هم‌پیوند و چندلایه به هم متصل کرده و از ظهور مدلی عملی و قابل اجرا در فرایندهای واقعی برنامه‌ریزی شهری تبریز حکایت دارند، مدلی که توانمند در هدایت تصمیم‌گیری، طراحی مداخلات و اولویت‌بندی منابع شهری است. بر مبنای این گفتمان‌ها، مدل مفهومی نهایی پژوهش، ساختاری سه‌لایه و هم‌بسته از پیشران‌ها، واسطه‌های گفتمانی و پیامدهای راهبردی را ترسیم می‌کند که در آن، تبریز نه تنها یک فضای شهری، بلکه بستری پویا برای زایش اندیشه، گفت‌وگوی خلاق و توسعه پایدار قلمداد می‌شود. این مقاله، با ارائه نقشه‌ای نظام‌واره‌ای از هم‌پیوندی ابعاد شهر خلاق تبریز، چشم‌اندازی نوین برای تصمیم‌سازی‌های آینده‌نگر در عرصه برنامه‌ریزی شهری فراهم می‌آورد. نتیجه‌گیری راهبردی آن است که شهر خلاق نه از مسیر نسخه‌برداری‌ها، بلکه از دل روایت‌های درونی، ظرفیت‌های تاریخی و پیوندی خلاقانه میان گذشته، اکنون و آینده قابل تحقق است.

واژگان کلیدی: شهر خلاق، تبریز، زیست‌بوم خلاق، تحلیل گفتمان، هم‌پیوندی میان بعدی

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان شناسایی و تبیین فرصت‌های تحقق شهر خلاق مطالعه موردی شهر تبریز به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز انجام شده است.

^۲ دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

^۳ استاد گروه برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول).

^۴ استاد گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران.

۱. مقدمه

در سده بیست و یکم، شهرها با مجموعه‌ای از چالش‌های پیچیده توسعه مواجه‌اند؛ از جمله بحران‌های زیست‌محیطی، نابرابری‌های اجتماعی، فشارهای ناشی از جهانی‌شدن، دگرگونی‌های فناورانه و جابه‌جایی‌های گسترده جمعیتی. این تحولات نه تنها الگوهای سنتی برنامه‌ریزی شهری را با ناکارآمدی مواجه کرده‌اند، بلکه بیش از گذشته، نیاز به اتخاذ رویکردهایی خلاقانه، مشارکتی و آینده‌محور را آشکار ساخته‌اند (UN Habitat, 2022: 12). در این میان، مفهوم شهر خلاق به‌عنوان الگویی نوین و نظام‌مند در برنامه‌ریزی شهری مطرح شده که هدف آن فراتر از ارتقای کیفیت زندگی، توانمندسازی سرمایه‌های انسانی، فرهنگی و فناورانه برای هدایت توسعه پایدار و نوآوری شهری است (Landry, 2019, Pratt & Hutton, 2020: 78). این الگو بر بستر مشارکت شهروندی، تنوع فرهنگی، اقتصاد دانش‌بنیان، فناوری‌های نو ظهور و بازآفرینی فضاهای عمومی استوار است و از ظرفیت هنر، فرهنگ و صنایع خلاق برای حل مسائل پیچیده شهری بهره می‌برد (Richards & Marques, 2022: 31). چنین الگویی، برخلاف نسخه‌های جهانی یکپارچه، چارچوبی منعطف و قابل تطبیق با ویژگی‌های محلی فراهم کرده است (Baycan & Girard, 2020: 60). شهر تبریز با پیشینه‌ای تاریخی در تجارت، فرهنگ، معماری و نهادهای مردمی، بستر مناسبی برای بومی‌سازی و توسعه مدل شهر خلاق فراهم آورده است. سرمایه‌های اجتماعی تاریخی، نهادهای میانجی سنتی، ظرفیت‌های فرهنگی و صنایع بزرگ با قابلیت نوآوری، تبریز را به گزینه‌ای مناسب برای خلق الگویی پژوهشی و عملی در حوزه شهر خلاق تبدیل کرده است (خلیلی، حسین‌زاده و پورمحمدی، ۱۳۹۹: ۱۲۱؛ محمدی، فتحی، نظم‌فر و معصومی، ۱۴۰۲: ۲۷۲). از این رو، اهمیت پژوهش حاضر نه تنها در بستر نظری شهرهای خلاق، بلکه در محدوده مطالعاتی تبریز و ظرفیت‌های منحصر به فرد آن نهفته است؛ ظرفیتی که می‌تواند الگویی راهبردی و بومی برای سایر شهرهای منطقه نیز فراهم آورد. اما تحقق چنین الگویی نیازمند مدلی فراگیر، هم‌پیوند و میان‌رشته‌ای است که پیچیدگی میان روابط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، فناورانه و فضایی را در

بستری سیستمی بازنمایی کند. با وجود پیشرفت گسترده در ادبیات شهرهای خلاق طی دهه‌های اخیر، همچنان شکاف قابل توجهی در فهم چگونگی هم‌پیوندی این ابعاد و عملیاتی کردن آن‌ها در زمینه‌های محلی وجود دارد. بیشتر پژوهش‌ها بر توصیف تک‌بعدی اجزایی مانند اقتصاد فرهنگی (Florida, 2002: 87)، فناوری دیجیتال (UNESCO, 2021: 15) یا مشارکت مدنی (Landry, 2012: 40) متمرکز شده‌اند و توجه اندکی به روابط شبکه‌ای میان این عناصر داشته‌اند. این رویکردهای بخشی، اگرچه پیش‌برنده‌اند، ولی مدل‌های جامع و پایدار سیاست‌گذاری شهری خلق نکرده‌اند علاوه بر این، بیشتر الگوهای شهر خلاق برگرفته از تجارب کشورهای توسعه‌یافته هستند و کمتر به شرایط ویژه شهرهای با میراث تمدنی، تنوع اقلیمی یا زیرساخت‌های ناهمگون در کشورهای در حال توسعه یا مناطق کمتر برخوردار توجه شده است (Chapain, Comunian, Clifton, Bocchi, De Vita, Landoni, Perri, & Rizzo, 2021: 101). این امر باعث شده تا در کشورهای منطقه، به‌ویژه ایران، نیاز به مدل‌های بومی‌شده و حساس به متن محلی احساس شود؛ مدلی که برای برنامه‌ریزی شهری عملی و قابل پیاده‌سازی مناسب باشد (زال و همکاران، ۱۳۹۷؛ مختاری و همکاران، ۱۳۹۴). مسئله اصلی این پژوهش، نبود مدل مفهومی نظام‌مند^۱ برای درک و طراحی هم‌پیوندی میان ابعاد متعدد شهر خلاق است؛ مدلی که ابزار قدرتمندی برای برنامه‌ریزی خلاقانه در شهرهایی چون تبریز فراهم آورد. فقدان چنین مدلی نه تنها موجب پراکندگی سیاست‌ها و ائتلاف منابع می‌شود، بلکه فرایندهای خلاقانه را در ساختار مدیریت شهری با بن‌بست مواجه می‌سازد (Montgomery, 2020: 943). تبریز با سابقه عمیق تمدنی، نقش محوری در جاده ابریشم، شبکه‌های صنفی و برتری در فرهنگ و هنر، ظرفیت منحصر به فرد برای بومی‌سازی شهر خلاق دارد (Canefe, 2016: 16; UNESCO World Heritage Centre, n.d., 12). با این حال، جریان پرشتاب جهانی‌شدن، گسترش بی‌رویه فضاهای فاقد هویت و کاهش مشارکت معنادار شهروندان در امور شهری، سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی موجود را با تهدیدهای جدی مواجه ساخته است (Madanipour, 2007: 45). آنچه ضروری است،

نظام‌مند، میان‌رشته‌ای و تعاملی تبدیل شده است (Andres & Charles, 2022). مطالعات معاصر نشان می‌دهند که تحقق شهر خلاق در عمل حاصل برهم‌کنش پیچیده میان ابعاد مختلف فضایی - کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، فناوریانه، زیست‌محیطی و حکمرانی است. همچنین پژوهش‌های داخلی به بررسی تعامل این ابعاد در شهرهای ایرانی پرداخته‌اند (زارع، ستاری و ثقفی اصل، ۱۴۰۲: ۲۰۷؛ قربانیان، پورمحمدی، و حسین‌زاده دلیر، ۱۴۰۲: ۷). با این حال، در بخش عمده‌ای از ادبیات نظری، همچنان نوعی نگاه بخشی‌نگر و تک‌بعدی غالب است. برخی پژوهش‌ها بر اقتصاد خلاق و صنایع فرهنگی (UNESCO, 2021: 17; Cooke & Lazzeretti, 2008: 39; Jiang & Thwaites, 2023; ملامیرزایی، ۱۴۰۲) و برخی بر فناوری‌های هوشمند و زیرساخت دیجیتال (Yigitcanlar & Cugurullo, 2023) متمرکزند، بی‌آنکه پیوندهای میان ابعادی را به‌صورت نظام‌مند بررسی کرده باشند. از این‌رو، یکی از چالش‌های اصلی در ادبیات شهر خلاق، فقدان مدل مفهومی تلفیقی و چندسطحی است که بتواند روابط متقابل، هم‌افزا و گاه متضاد میان ابعاد گوناگون را تبیین نماید (Segovia, 2022). در این زمینه، مدل هم‌پیوندی ابعاد شهر خلاق، رهیافتی نوآورانه محسوب می‌شود که درصدد عبور از پارادایم‌های گسسته و ارتقا فهم نظام‌مند از پویایی‌های توسعه خلاق شهری است؛ این پژوهش نیز در همین چارچوب، بر نمونه موردی شهر تبریز متمرکز است. ابعاد کلیدی شهر خلاق در ادبیات پژوهشی عبارت‌اند از:

الف) بعد فرهنگی: فرهنگ به‌عنوان محور اصلی شهر خلاق، به‌عنوان عامل محرک نوآوری و هویت شهری موردتوجه بوده است. پژوهش‌هایی مانند (De Bernard, Comunian, & Gross, 2022) نقش فرهنگ را در بازآفرینی سرمایه فرهنگی و احیای بافت‌های شهری بررسی کرده‌اند. همچنین مطالعات داخلی نشان داده‌اند که تلفیق هویت محلی با اقتصاد خلاق می‌تواند مشارکت شهروندی را افزایش دهد و پیوندهای فرهنگی - اجتماعی را تقویت کند (لامیرزایی و سجاذزاده، Markusen, & Landry, 2000: 56؛ ۱۷؛ ۱۴۰۲؛ Gadwa, 2023: 24).

بازاندیشی در مدل‌های برنامه‌ریزی شهری است؛ با تأکید بر اتصال هویت تاریخی، مشارکت اجتماعی و نوآوری خلاقانه از مسیر ظرفیت‌های بومی تبریز. افزون بر این، جایگاه راهبردی تبریز در تقاطع فرهنگ‌ها و اقتصادهای منطقه‌ای، ظرفیت منحصربه‌فردی برای ترویج الگوی شهر خلاق در عرصه فراملی ایجاد کرده است؛ امری که بدون مدل مفهومی زمینه‌محور و یکپارچه امکان‌پذیر نخواهد بود (Kong, Zhang & Li, 2022: 798). از سوی دیگر، فقدان چنین مدلی باعث اجرای سیاست‌های جزیره‌ای و عدم هم‌افزایی میان فرهنگ، فناوری، اقتصاد و فضا شده که منجر به ناکارآمدی برنامه‌ریزی شهری می‌شود (Grodach & Silver, 2013: 946; Montgomery, 2019: 35)؛ بنابراین، مطالعه حاضر باهدف ارائه مدلی نظام‌مند، هم‌پیوند و متن‌محور از ابعاد شهر خلاق تبریز، تلاش می‌کند تا چارچوبی فراهم کند که هم برای تبریز و هم برای سایر شهرهای فرهنگی منطقه قابل استفاده و سازگار با تحولات نظری جهانی باشد. این مدل، با نگاهی شبکه‌ای به خلاقیت شهری، قادر است هویت، نوآوری و تاب‌آوری اجتماعی را در ساختار مدیریت شهری تقویت نماید (Evans, 2020: 50; UN Habitat, 2022: 23). براین‌اساس، پرسش اصلی این پژوهش آن است که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از رویکرد گفتمان انتقادی، مدلی مفهومی، نظام‌مند و بومی‌شده از هم‌پیوندی ابعاد شهر خلاق تبریز طراحی کرد که در فرایندهای عملی برنامه‌ریزی شهری نیز قابلیت اجرا داشته باشد؟

۲. پیشینه تحقیق

مفهوم شهر خلاق در دو دهه گذشته به‌عنوان یکی از بنیان‌های نوین نظری و راهبردی در برنامه‌ریزی شهری مطرح شده و بر هم‌پیوندی میان فرهنگ، نوآوری، مشارکت شهروندی و پایداری تأکید دارد. مطالعات داخلی اخیر نیز این رویکرد را مورد تحلیل قرار داده‌اند (لامیرزایی و سجاذزاده، ۱۴۰۲: ۱۷؛ طهماسبی، رسول‌زاده و رضایی، ۱۴۰۳: ۱۰۳). خاستگاه این مفهوم را می‌توان در آثار پیشگامانه‌ای مانند لندری (Landry, 2000) جست‌وجو کرد؛ اما در سال‌های اخیر، این رویکرد از یک چارچوب صرفاً فرهنگی فراتر رفته و به الگویی

می‌کند و مشارکت کارشناسان و ذی‌نفعان محلی در این زمینه نقش مؤثری دارد با این حال، تعامل پیچیده این بعد با فرهنگ و حکمرانی هنوز کمتر تحلیل شده و نیازمند بررسی‌های نظام‌مند است.

(و) بعد فضایی - کالبدی: طراحی فضاهای عمومی خلاق، بازآفرینی بافت‌های تاریخی و هویت مکان، نقش کلیدی در تجلی خلاقیت ایفا می‌کنند (Landry, 2000). مطالعات داخلی نشان داده‌اند که فضا به‌مثابه شبکه پیوندی اجتماعی - فرهنگی عمل می‌کند و پیوند فضا و خلاقیت را به‌عنوان واسطه‌ای میان مشارکت، دسترسی و امنیت تقویت می‌کند (قربانیان و همکاران، ۱۴۰۲: ۷). همچنین، پژوهش‌های موردی تبریز بر اهمیت بازآفرینی بافت‌های تاریخی و ارتقای سرزندگی محله‌ها تأکید دارند.

(ز) بعد حکمرانی: نقش نهادهای منعطف، سیاست‌گذاری چندسطحی و حکمرانی هوشمند در تحقق شهر خلاق مورد توجه قرار گرفته است (Yigitcanlar & Cugurullo, 2023). مطالعات داخلی نیز بر حکمرانی مشارکتی و تقویت پیوندهای نهادی در شهرها تأکید دارند؛ به‌عنوان نمونه، اکبرپور گنجه و بهزادفر (۱۴۰۳) محرک‌ها و پیامدهای الگوی شهر خلاق را تحلیل کرده و اهمیت حکمرانی فرهنگی و مشارکت جهت‌دار در تحقق اهداف توسعه خلاق شهری را نشان داده‌اند.

(ح) بعد تاریخی و میراثی: میراث تاریخی به‌عنوان منبع الهام و تقویت هویت شهری نقش مهمی در توسعه شهر خلاق دارد (Jones & Hume, 2022: 14). پژوهش‌های داخلی نیز بر اهمیت احیای بافت‌ها و هسته‌های تاریخی برای تقویت پیوندهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تأکید دارند؛ به‌عنوان نمونه، حبیب‌زاده (۱۴۰۳)، کنگرانی (۱۴۰۰) و ملامیرزایی (۱۴۰۲) با مرور نظام‌مند ابعاد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، نهادی و فضایی، نشان داده است که احیای هسته‌های تاریخی می‌تواند با توسعه گردشگری خلاق و تقویت مشارکت محلی تلفیق شود.

ادبیات پژوهشی سال‌های اخیر، از جمله مطالعاتی مانند لیو^۲ (۲۰۲۳)، اوزکان و تانریکولو^۳ (۲۰۲۲) و آنتروبو^۴ (۲۰۲۲)، نشان داده‌اند که مدل‌های مفهومی مبتنی بر تحلیل شبکه‌ای، نظریه سیستم‌ها و شبکه‌های پیچیده، قادرند هم‌پیوندی میان ابعاد

(ب) بعد اجتماعی: اهمیت سرمایه اجتماعی، مشارکت مدنی و همبستگی اجتماعی در تحقق شهر خلاق به‌کرات در ادبیات برجسته شده است (Montgomery, 2007). مطالعات داخلی نیز نشان می‌دهند که مشارکت محلی، به‌ویژه در محله‌ها و فضاهای عمومی، زمینه‌ساز نوآوری اجتماعی و تقویت شبکه‌های فرهنگی - اجتماعی است (ملامیرزایی و سجاذزاده، ۱۴۰۲: ۷؛ Markusen, A., & Gadwa, A., 2023؛ قربانیان و همکاران، ۱۴۰۲: ۷).

(ج) بعد اقتصادی: اقتصاد خلاق، شامل نوآوری، کارآفرینی و صنایع فرهنگی، در بسیاری از مدل‌های توسعه شهری نقش محوری دارد (Cooke & Lazzeretti, 2008; Lin, 2018). پژوهش‌های داخلی نیز بر نقش خوشه‌های خلاق و پیوند آن با توسعه محلی و هویت شهری تأکید دارند، به‌طوری که هم‌افزایی میان اقتصاد خلاق و هویت شهری می‌تواند محرک توسعه پایدار و تقویت اکوسیستم کسب‌وکارهای محلی باشد (اکبرپور گنجه و بهزادفر، ۱۴۰۳: ۱۰).

(د) بعد زیست‌محیطی: مفاهیمی چون خلاقیت اکولوژیک و نوآوری محیط‌زیست محور در سال‌های اخیر مطرح شده‌اند (Milliken, 2023). پژوهش‌های داخلی نیز بر نقش زیرساخت‌ها، محیط طبیعی و پیوند آن با نوآوری و توسعه اقتصادی در شهرها تأکید دارند، به‌گونه‌ای که مدیریت محیط کالبد شهری می‌تواند ابزار مهمی برای تحقق اقتصاد خلاق و پایداری شهری باشد (زارع و همکاران، ۱۴۰۲). با این حال، در گفتمان شهر خلاق، این بعد هنوز به‌صورت حاشیه‌ای و کمتر نظام‌مند مورد تحلیل قرار گرفته است. تقویت ظرفیت‌های نهادی برای شنیدن و عملیاتی کردن گفتمان‌های زیست‌محیطی، می‌تواند به شکل‌گیری سیاست‌های مشارکت‌محور، نوآورانه و پایدار برای تحقق شهر خلاق زیست‌محیطی بینجامد (بهشتی اصل، میرغلامی و حسین‌زاده دلیر، ۲۰۲۵: ۱۱).

(ه) بعد فناورانه: توسعه فناوری‌های شهری و زیرساخت‌های هوشمند به‌عنوان تسهیل‌گر فرایندهای خلاق معرفی شده‌اند (Yigitcanlar & Cugurullo, 2023: 109). مطالعات داخلی موردی مانند زارع (۱۴۰۲) در تبریز نشان داده‌اند که پیوند میان کالبد، فناوری و نوآوری به تحقق اقتصاد خلاق کمک

مختلف را به خوبی آشکار سازند. در مطالعات داخلی نیز پژوهش‌هایی مانند ملامیرزایی (۱۴۰۲) و طهماسبی مقدم و همکاران (۱۴۰۳) با تأکید بر رویکرد نظام‌مند به ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فضایی و زیست‌محیطی، نشان داده‌اند که طراحی شاخص‌ها و مدل‌های هم‌پیوندی برای ارتقای فهم نظام‌مند از پویایی‌های توسعه خلاق شهری ضروری است. در این چارچوب، رویکرد نظام‌مند به‌عنوان الگویی تحلیلی نوین، با بهره‌گیری از منطق پیچیدگی، نظریه سیستم‌ها و تحلیل شبکه‌ای، امکان طراحی مدل‌هایی را فراهم می‌آورد که روابط میان ابعادی شهر خلاق را در قالب ساختاری منسجم، پویا و تعاملی تبیین می‌کنند. دیدگاه‌ها و مدل‌های موجود در زمینه شهر خلاق، در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول ۱. مقایسه تطبیقی دیدگاه‌ها و مدل‌های پیشین در زمینه شهر خلاق

مدل/نویسنده	ابعاد کلیدی	سطح تحلیل	رویکرد به پیوندپذیری ابعاد	رهیافت برنامه‌ریزی	جایگاه مشارکت و نوآوری
لندری ^۵ (۲۰۲۲)	فرهنگی، اجتماعی، فضایی	شهری/کلان‌شهری	فرهنگی محور ولی غیرسیستماتیک، فرهنگ را محرک اصلی می‌داند؛ پیوندها غالباً ضمنی و بر پایه ظرفیت‌های خلاق فرهنگی بیان شده‌اند، نه تحلیل ساختاری روابط میان ابعادی.	خلاقیت‌محور، هویت‌محور	مشارکت هنرمندان و نهادهای محلی؛ تأکید بر ظرفیت‌های فرهنگی
شهرهای خلاق یونسکو ^۶ (۲۰۲۳)	فرهنگی، آموزش، اقتصاد خلاق، فناوری	بین‌المللی / شبکه‌ای	ساختاری و شبکه‌ای، تأکید صریح بر هم‌افزایی میان‌بخشی، شبکه‌سازی بین‌شهری و هم‌پیوندی سیاست‌ها؛ پیوندها در قالب زیست‌بوم خلاق تبیین می‌شوند.	شبکه‌ای، سیاست‌گذاری یکپارچه، ظرفیت‌سازی	مشارکت بین‌شهری، نهادهای دانش‌بنیان و شبکه‌های فرهنگی
مارکوس و گادوا ^۷ (۲۰۲۳)	هنر، طراحی شهری، اقتصاد محلی	محلّه‌محور / اجرا - محور	مکانی - قوت بخش پیوندها - هنر و فضا را واسطه‌ای برای پیوند اقتصاد، اجتماع و مکان می‌دانند؛ پیوندها از طریق مداخله‌های مکان‌محور و تعاملات محلی شکل می‌گیرند.	توسعه محلّه‌ای با محور هنر مکان‌سازی	نقش فعال هنرمندان، سازمان‌های مدنی و سرمایه‌گذاری محلی
یئگین کنلار ^۸ (۲۰۲۲)	فناوری، نوآوری، پایداری، حکمرانی	منطقه‌ای/شهر هوشمند	فناورانه - سیستمی، تأکید بر هم‌افزایی فناوری با پایداری و فرهنگ؛ پیوندها از طریق زیرساخت‌های داده‌ای و حکمرانی داده‌محور برقرار می‌شوند.	هوشمندسازی، اقتصاد دانش‌بنیان، پایدار	مشارکت دانش‌بنیان، حکمرانی داده‌محور
فلوریدا ^۹ (۲۰۲۱)	طبقه خلاق، سرمایه انسانی، اقتصاد	میان سطحی (شهری - اقتصادی)	اقتصاد - محور با پیوند اجتماعی، پیوند بین سرمایه انسانی، جذب استعداد و توسعه اقتصادی برجسته است؛ اما نقش ابعاد فضایی/حکمرانی کمتر ساختاری تحلیل شده است.	رقابت‌پذیری شهری و سیاست جذب استعداد	مشارکت نخبگان و بازار کار خلاق
کوکی و لازرتی ^{۱۰}	اقتصاد خلاق، خوشه‌ها، بازار	منطقه‌ای / خوشه‌ای	اقتصادی - ساختاری با تأکید بر خوشه‌ها، پیوندها از طریق زنجیره ارزش و هم‌افزایی بین صنایع خلاق تحلیل می‌شوند؛ بعد فضایی در قالب خوشه/زنجیره دیده می‌شود.	توسعه خوشه‌ای، سیاست صنعتی - فرهنگی	بازارمحور؛ تقویت اکوسیستم کسب‌وکارهای خلاق

اکبرپور گنجه و بهزادفر	محرک‌ها و پیامدهای الگوی شهر خلاق (کالبدی - فرهنگی - نهادی)	ملی/کشوری	تفکیک محرک‌ها و پیامدها؛ پیوند علی، پیوندها را به صورت علی بین محرک‌ها و پیامدها تحلیل کرده و نشان می‌دهند کدام مؤلفه‌ها پیشران و کدام پیامدند.	راهبردی، شناسایی پیشران‌ها برای سیاست‌گذاری هدفمند	تأکید بر حکمرانی فرهنگی و مشارکت جهت‌دار
ملا میرزایی	اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، نهادی، فضایی	مرور نظام‌مند (مروری - تحلیلی)	تجمع ابعادی و ساخت یافته سازی شاخص‌ها، نشان می‌دهد که پیوندپذیری نیازمند چارچوب شاخصی و طبقه‌بندی ابعاد است؛ پیوندها در قالب ۵ بعد کلیدی باز شکل‌دهی شده‌اند.	استخراج شاخص‌ها؛ ارائه مدل مفهومی	مشارکت محلی و نهادسازی برای تقویت پیوندها
طهماسبی - مقدم و همکاران	کیفیت زندگی، کالبدی - زیست‌محیطی، اجتماعی - فرهنگی	موردی: تبریز (کمی - کیفی)	کیفیت زندگی به عنوان پیونددهنده، پیوند کالبدی/کیفیت زندگی با خلاقیت شهری را نشان می‌دهد؛ بعد فضایی و خدماتی پیوندهای قوی با خلاقیت ایجاد می‌کنند.	برنامه‌ریزی مبتنی بر شاخص‌های کیفیت زندگی	مشارکت شهروندی به عنوان عامل تسهیل‌گر نوآوری
زارع و همکاران	زیرساخت، محیط طبیعی، فناوری، کالبد	موردی: تبریز (آینده‌پژوهی/مبانی)	کالبدی - عملیاتی: پیوند محیط - گردشگری - نوآوری، نشان می‌دهد پیوند میان کالبد، فناوری و گردشگری ابزار بر تحقق اقتصاد خلاق است.	اولویت‌بندی پیشران‌های کالبدی، سیاست‌گذاری منطقه‌ای	مشارکت کارشناسان و ذی‌نفعان محلی
قربانیان تبریزی و پورمحمدی	فضاهای عمومی، سرزندگی، مشارکت	شهری - محله‌ای	فضا به مثابه شبکه پیوندی اجتماعی - فرهنگی، پیوند فضا و خلاقیت را به عنوان واسطه‌ای بین مشارکت، دسترسی و امنیت مطرح می‌کنند.	برنامه‌ریزی فضاهای عمومی هدفمند	مشارکت محلی، نقش شهرداری و نهادهای محلی
مطالعه پیشنهادی (مدل تبریز)	۱۴ بعد (فرهنگی، تاریخی، اجتماعی، فضایی، اقتصادی، فناوری، زیست‌محیطی، آموزش، حکمرانی، هویتی، ...)	چند سطحی (خرده، میانه، کلان)	هم پیوندی درونی و میان رشته‌ای ابعاد در قالب مدل نظام مند	نظام مند، یکپارچه، انعطاف پذیر	مشارکت فراگیر، خلاقیت فرا اجتماعی

۳. روش تحقیق

باتوجه به پیچیدگی فزاینده مفهوم شهر خلاق و چندوجهی بودن ابعاد مؤثر بر آن، این پژوهش با رویکردی ترکیبی و میان‌رشته‌ای، تلاش دارد مدلی مفهومی و هم‌پیوند برای تحلیل و برنامه‌ریزی خلاق در شهر تبریز ارائه دهد. هدف اصلی تحقیق، توسعه مدلی است که بتواند به شکلی جامع، روابط درونی، تعاملات میان بعدی^{۱۳} و هم‌افزایی عناصر مختلف در تحقق شهر خلاق را تبیین نماید. برخلاف بسیاری از مطالعات پیشین که عمدتاً با نگاهی بخشی و تک‌بعدی به بررسی ابعاد اقتصادی، فناورانه یا فرهنگی پرداخته‌اند، این پژوهش با اتخاذ

بررسی مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که تحقق شهر خلاق نیازمند تعامل هم‌زمان و هم‌افزا میان ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، فناورانه و زیست‌محیطی است. پژوهش‌های بین‌المللی بر اهمیت شبکه‌سازی، نوآوری و سیاست‌گذاری هماهنگ تأکید دارند، درحالی‌که مطالعات داخلی اغلب تک‌بعدی‌اند و به روابط میان ابعادی توجه کمی داشته‌اند؛ بنابراین، برای شهری با پیشینه تاریخی و تنوع فرهنگی مانند تبریز، طراحی مدلی هم‌پیوند، چندسطحی و بومی ضروری است تا ظرفیت‌های محلی را در برنامه‌ریزی خلاقانه و پایدار شهری به طور نظام‌مند بازنمایی کند.

تحلیل‌های بعدی را فراهم ساخت. در گام سوم، برای اعتبارسنجی مدل مفهومی و سنجش هم‌پیوندی ابعاد، از روش دلفی^{۱۲} چندمرحله‌ای بهره گرفته شد که طی آن ۱۰ نفر از خبرگان دانشگاهی و نهادی در یک بازه زمانی سه‌ماهه در بحث و تبادل نظر مشارکت داشتند تا میزان اعتبار و اولویت‌بندی مؤلفه‌ها و سناریوهای تحقق شهر خلاق تبریز سنجیده شود.

روش‌شناسی تحقیق بر مبنای تحلیل مفهومی و استنتاج نظام‌مند شکل گرفته است؛ روشی که امکان شناسایی، تلفیق و بازتولید مفاهیم کلیدی در بستر میان‌رشته‌ای را فراهم می‌سازد. برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های کاربردی، چارچوب‌های موجود در برنامه‌ریزی شهری خلاق همچون مدل فرهنگی سه‌لایه مونته‌گومری، چارچوب اکوسیستم خلاقیت لندری و شبکه شهرهای خلاق یونسکو به طور نظام‌مند بررسی شدند تا الگوهای پیوند میان بعدی و ساختارهای مفهومی شناسایی شوند. از آنجاکه این چارچوب‌ها به‌تنهایی پاسخگوی پیچیدگی‌های شهر تبریز نبودند، طراحی مدلی بومی و انعطاف‌پذیر در دستور کار قرار گرفت.

روش تحلیل داده‌ها در سه گام اصلی پیش رفت: نخست، تحلیل مفهومی و کدگذاری اولیه برای شناسایی مضامین پایه‌ای؛ دوم، خوشه‌بندی و نگاشت مفهومی در ۱۴ بعد شهر خلاق و بررسی هم‌پوشانی ایده‌ها در ابعاد مختلف؛ و سوم، مدل‌سازی مفهومی و تحلیل هم‌پیوندی با بهره‌گیری از تکنیک‌های تحلیل مضمون^{۱۳}، تحلیل شبکه‌ای^{۱۴} و مدل‌سازی علی-تعاملی^{۱۵} در سه سطح پیش‌ران^{۱۶}، واسط^{۱۷} و پیامدی^{۱۸}. در این فرایند، استخراج و بازنمایی گفتمان‌های برون آمده از هر بعد و در ادامه گفتمان‌های کلان و هم‌افزا به‌عنوان بخشی از فرایند تحلیلی طراحی گردید.

ابزارهای تحلیلی مورد استفاده در پژوهش شامل MAXQDA برای تحلیل کیفی و کدگذاری مضامین، CmapTools و VOSviewer برای ترسیم شبکه‌های مفهومی، Gephi برای تحلیل ساختاری روابط میان مؤلفه‌ها، و نرم‌افزار اختصاصی پژوهشگر برای ارزیابی تصادفی ایده‌ها توسط خبرگان بود.

این پژوهش با تمرکز بر تبریز به‌عنوان یک مطالعه موردی غنی، در پی ارائه مدلی بومی و درعین حال قابل تعمیم در بستر ایرانی است. تبریز با پیشینه تاریخی، تنوع فرهنگی و ظرفیت‌های

رهیافتی نظام‌مند، به دنبال ایجاد الگویی جامع است که توانایی بازنمایی ساختار پیچیده و چندلایه گفتمان‌های شهری را داشته باشد.

گردآوری داده‌ها از دو مسیر مکمل انجام گرفت. نخست، داده‌های میدانی مبتنی بر جمع‌آوری گسترده ایده‌های شهروندان دانشی از طریق فراخوان رسمی و اپلیکیشن‌های ارتباطی بود. جامعه مشارکت‌کنندگان دربرگیرنده طیفی متنوع از فعالان فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فناورانه، دانشگاهیان، کسبه، هنرمندان، کنشگران اجتماعی، نخبگان محلات و سایر اقشار دغدغه‌مند و علاقه‌مند به آینده تبریز بود. تعاملات پدیدآمده در چارچوب فرایندی جمعی و یادگیرانه با ماهیت دوسویه شکل گرفت. در کنار داده‌های شهروندی، مسیر دوم پژوهش تحلیل اسنادی و منابع علمی شامل پایان‌نامه‌ها، تحقیقات دانشگاهی، اسناد بالادستی و گزارش‌های سیاستی مرتبط با توسعه شهری تبریز بود که امکان تطبیق و تقویت ایده‌های مردمی با پشتوانه علمی و نهادی را فراهم ساخت. افزون بر این، داده‌های نهادی نظیر چالش‌ها و پیشنهادها مطرح‌شده در استانداری، فرمانداری، شهرداری، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان و دستگاه‌های اجرایی به‌عنوان بخش مکمل وارد تحلیل شدند تا بازتابی جامع از ابعاد رسمی و غیررسمی مدیریت شهری حاصل شود.

نقش خبرگان در این تحقیق به‌صورت چندمرحله‌ای و در مقاطع مختلف تعریف گردید. در گام نخست، گروه ۷ نفره از متخصصان دانشگاهی و مدیران محلی در طراحی و اعتبارسنجی چارچوب اولیه تحقیق مشارکت داشتند. در گام دوم، حدود ۵۰ نفر از خبرگان شامل اساتید دانشگاه، متخصصان، مدیران و مسئولان محلی در فرایند ارزیابی ایده‌ها حضور یافتند. برای این منظور پژوهشگر برنامه‌ای رایانه‌ای طراحی نمود که ایده‌ها را به‌صورت تصادفی در محیط مجازی ارائه می‌کرد و امکان امتیازدهی بر اساس مقیاس پنج‌درجه‌ای (۱ تا ۵) را فراهم می‌ساخت. هر ایده بر پایه هفت شاخص شامل نوآوری و خلاقیت، اثربخشی در حل چالش‌ها، قابلیت اجرا، پایداری بلندمدت، مشارکت‌پذیری، انطباق با اسناد بالادستی و پشتوانه علمی یا تجربی ارزیابی شد. این امتیازدهی هم در سطح ایده‌های منفرد و هم به‌صورت تجمیعی در سطح خوشه‌ها و ابعاد انجام گرفت و زمینه

نمادین و نقش تاریخی در تبدلات منطقه‌ای که در دو دهه اخیر تحولات اجتماعی و فناورانه گسترده‌ای را تجربه کرده است. چارچوب نظری این پژوهش تلاشی است برای طراحی مدلی مفهومی که شبکه تعاملات خلاقانه در این شهر را به تصویر کشیده و تحلیل نماید.

شهر خلاق در این چارچوب به مثابه یک اکوسیستم میان‌کنشی در نظر گرفته شده که در آن ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، تاریخی، فناورانه و زیست‌محیطی در کنشی متقابل و چندسطحی به تولید خلاقیت می‌انجامند (Kong et al., 2023: 789; Cruz & Costa, 2022: 33). این ابعاد نه به صورت منفرد، بلکه از طریق الگوهای تعامل، هم‌پیوندی و هم‌افزایی میان آن‌ها تحلیل می‌شوند. به‌ویژه، نقش مؤلفه‌هایی چون سرمایه اجتماعی، حافظه تاریخی، زیرساخت‌های دیجیتال، دانش بومی و کنشگری مدنی در شکل‌گیری زیست‌بوم خلاق شهری مورد تأکید قرار می‌گیرد.

چارچوب مفهومی پژوهش در سه سطح خرد، میانه و کلان طراحی شده است. در سطح خرد، ایده‌ها، نگرش‌ها و تمایلات خلاقانه شهروندان بررسی می‌شود که منشأ تولید نوآوری‌های شهری‌اند. در سطح میانه، کنشگران واسط همچون نهادهای فرهنگی، دانشگاه‌ها، استارت‌آپ‌ها، فضاهای خلاق و مراکز نوآوری، به عنوان محورهای تعامل و تسهیل نوآوری عمل می‌کنند. در سطح کلان، سیاست‌گذاری‌های شهری، راهبردهای بین‌المللی، سازوکارهای حکمرانی و رویکردهای فرهنگی - هویتی مدنظر قرار می‌گیرند که چشم‌انداز توسعه شهر خلاق را شکل می‌دهند (UN-Habitat, 2023: 12). سه مفهوم کلیدی، ستون‌های نظری این چارچوب را تشکیل می‌دهند: هم‌پیوندی، تأکید بر پیوند دوسویه و پویا میان ابعاد مختلف شهر خلاق، به‌گونه‌ای که تغییر در یک حوزه می‌تواند سبب بازآرایی در سایر حوزه‌ها شود، نوظهوری^{۲۱}، اشاره به ظهور الگوهای جدید، برآمده از تعاملات میان‌بخشی که در رویکردهای سنتی امکان‌پیش‌بینی آن‌ها وجود ندارد و نوآوری میان‌بخشی^{۲۲}، تولید راه‌حل‌های خلاقانه از طریق ترکیب ظرفیت‌های حوزه‌هایی همچون فرهنگ، فناوری، آموزش، اقتصاد و حکمرانی (Anderson, Boschma & Lambooy, 2022: 667).

بالای مشارکت اجتماعی، بستری مناسب برای آزمون چنین مدلی محسوب می‌شود و دستاوردهای این تحقیق می‌تواند به‌عنوان چارچوبی راهبردی و یکپارچه برای برنامه‌ریزی خلاق شهری مورد استفاده قرار گیرد.

۴. چهارچوب نظری

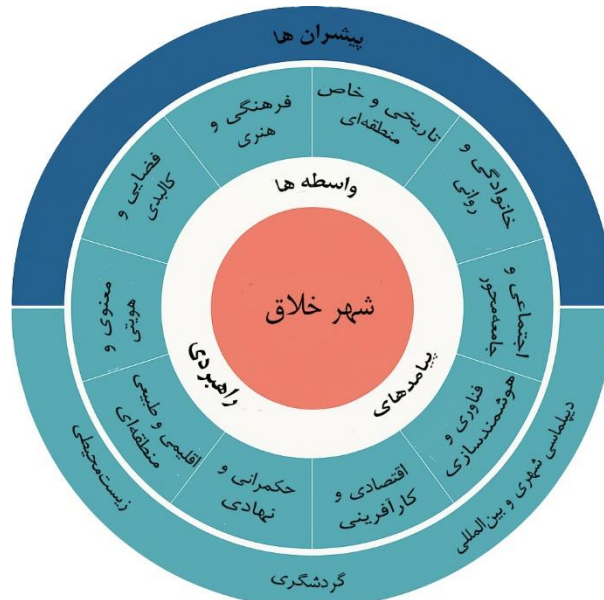
تحولات سریع شهری، پیچیدگی‌های نظام‌های اجتماعی - فضایی، و چنبدبندی بودن مفهوم شهر خلاق، موجب شده چارچوب‌های تحلیلی سنتی از تبیین جامع این پدیده ناتوان بمانند. در شرایطی که شهرها با چالش‌هایی هم‌زمان در حوزه‌های فرهنگی، فناورانه، اقتصادی و زیست‌محیطی مواجه‌اند، ضرورت دارد از رهیافت‌هایی بهره گرفته شود که قابلیت شناسایی و تحلیل تعاملات درونی و میان‌سطحی مؤلفه‌های شهری را دارا باشند (Liu, Xu & Chen, 2023: 1063; Ozkan & Tanrikulu, 2022).

در این زمینه، نظریه سیستم‌ها^{۱۹}، تحلیل شبکه‌ای و رهیافت پیچیدگی^{۲۰} به‌عنوان بنیان‌های نظری نوین، امکان تحلیل پویای اکوسیستم‌های شهری را فراهم ساخته‌اند. این رهیافت‌ها، شهر خلاق را نه به‌عنوان مجموعه‌ای از مؤلفه‌های منفرد، بلکه به‌مثابه یک سامانه پیچیده، خودسازمانده، و پویا در نظر می‌گیرند که در آن، ابعاد مختلف در تعامل مستمر و بازخوردی با یکدیگر عمل می‌کنند (Meadows, 2008: 73; Barabási, 2016: 118). این پژوهش چارچوب خود را بر سه بنیان نظری استوار می‌سازد: نظریه سیستم‌ها برای درک پویایی و بازخورد میان اجزاء، رهیافت پیچیدگی برای توضیح نوظهوری و الگوهای غیرخطی در شهر خلاق و تحلیل شبکه‌ای برای سنخ‌ش روابط و هم‌پیوندی میان کنشگران و نهادهای شهری. باوجود توسعه ادبیات مربوط به شهر خلاق، بیشتر مدل‌های موجود برگرفته از زمینه‌های غربی و کشورهای توسعه‌یافته‌اند و کمتر به تنوع فرهنگی، حافظه تاریخی، ظرفیت‌های بومی و زیست‌بوم فرهنگی - اجتماعی شهرهایی چون تبریز توجه شده است؛ بنابراین، نیاز به چارچوبی تحلیلی وجود دارد که نه تنها به پیچیدگی ذاتی این مفهوم پاسخ دهد، بلکه قابلیت انطباق با زمینه‌های محلی را نیز داشته باشد.

در این پژوهش، محدوده مطالعاتی مشخصاً شهر تبریز است؛ شهری با پیشینه تمدنی کهن، تنوع فرهنگی، سرمایه‌های

سطحی ارائه شده است که نحوه استقرار و تعامل ابعاد چهارده‌گانه شهر خلاق را با تأکید بر منطق پیوندپذیری درون سطحی و بین سطحی به تصویر می‌کشد (شکل ۱). این مدل می‌تواند مبنایی برای بازآفرینی شهری، عدالت فضایی و ارتقا نوآوری اجتماعی در تبریز و سایر شهرهای مشابه باشد.

این چارچوب تلاش دارد الگویی بومی برای شهر تبریز ارائه دهد؛ الگویی که ضمن پاسخ‌گویی به مباحث نظری بین‌المللی، امکان انطباق با شرایط فرهنگی و اجتماعی ایران را داشته باشد. مدل مفهومی مستخرج از این چارچوب، در قالب نموداری سه

شکل ۱. تعامل نظام‌مند ابعاد شهر خلاق در سه سطح تحلیل

ساخت‌یافته و چندلایه ضروری بود تا بتوان به درک نظام‌مند از ابعاد، گفتمان‌ها و نیروهای پیشران مؤثر دست یافت. براین اساس، یک چارچوب سه سطحی طراحی گردید که به طور هم‌زمان، هم به توصیف لایه‌های معنایی و گفتمانی و هم به ترسیم شبکه روابط درونی میان مفاهیم می‌پردازد. این چارچوب به ما امکان می‌دهد که از سطح مفاهیم اولیه به سمت تفسیرهای کل‌نگرانه حرکت کرده و در نهایت، تصویر روشنی از نظام هم‌پیوندی شهر خلاق تبریز ترسیم کنیم. در جدول ۲، ساختار این چارچوب تحلیلی ارائه شده است. این جدول بر مبنای سه سطح تحلیلی اصلی تنظیم گردیده که هرکدام نمایانگر سطحی از انتزاع مفهومی و ارتباطات درونی میان ایده‌ها هستند.

جدول ۲. چهارچوب سه سطحی تحلیل هم‌پیوندی ایده‌های شهروندان

سطح تحلیل	هدف تحلیل هم‌پیوندی	ابزار پیشنهادی
سطح اول	استخراج مفاهیم پایه‌ای و کدگذاری اولیه	تحلیل مضمون
سطح دوم (الف)	خوشه‌بندی گفتمانی: گروه‌بندی مفاهیم و ایده‌ها به خوشه‌های معنادار	نگاشت گفتمانی

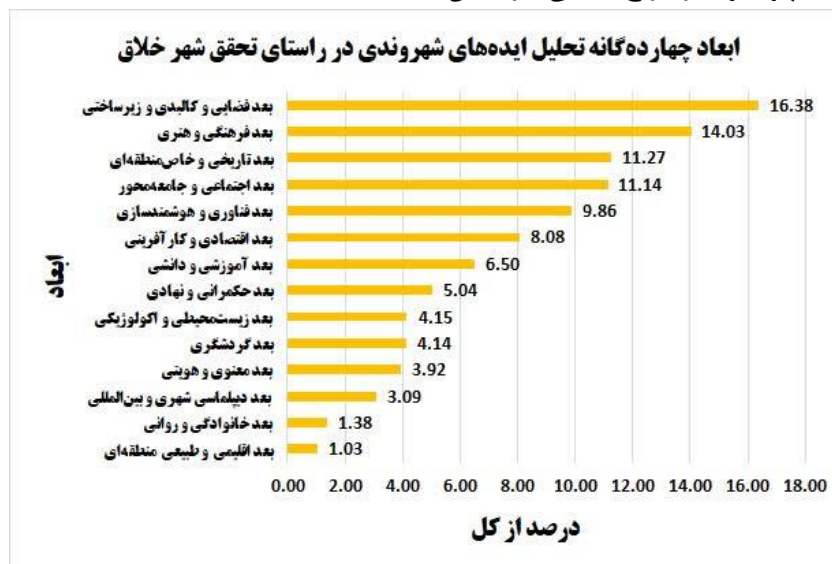
۵. یافته‌های تحقیق

این پژوهش با بهره‌گیری از مجموعه‌ای بزرگ و متنوع از ایده‌های خلاقانه شهروندی به منظور شناسایی و تحلیل ساختار هم‌پیوندی ابعاد شهر خلاق در تبریز انجام شده است. حجم داده‌های مورد مطالعه شامل ۲۲۵۴ ایده خلاقانه است که از جامعه دانشی تبریز و از طریق روش‌های مختلفی مانند فراخوان‌های عمومی، کارگاه‌های مشارکتی، پلتفرم‌های دیجیتال مشارکت مدنی و مصاحبه‌های عمیق جمع‌آوری شده‌اند. این تنوع روش‌های گردآوری داده‌ها امکان ثبت بازخوردهای گسترده و متنوع از سوی شهروندان را فراهم کرده است، به گونه‌ای که ترکیب داده‌ها بازتابی دقیق و جامع از دغدغه‌ها، نیازها و چشم‌اندازهای خلاقانه شهروندان تبریز در مسیر تحقق شهر خلاق محسوب شده و این ترکیب داده‌ای، عمق و گستره مناسبی برای تحلیل گفتمانی و شبکه‌ای هم‌پیوندی ابعاد فراهم می‌آورد. در مسیر تحلیل کیفی ایده‌های شهروندان تبریز برای تحقق شهر خلاق، بهره‌گیری از چارچوبی

در فرایندهای فرهنگی و اقتصادی برای ساخت شهری خلاق، کدهای مفهومی، تاریخ انقلابی، هویت فرهنگی، توسعه اقتصادی، مشارکت فرهنگی استخراج گردید. کدهای اولیه به‌مثابه مؤلفه‌های پایه‌ای نشان‌دهنده موضوعات، نیازها، راهکارها و دغدغه‌های شهروندان هستند که به‌صورت گسترده در حوزه‌های مختلف خلاقیت شهری مطرح شده‌اند. این ساختار، پایه لازم برای گام‌های بعدی تحلیل یعنی تحلیل هم‌پیوندی میان ابعاد را فراهم می‌کند. این فرایند کدگذاری با دقت بالا توسط تیم تحلیلگر انجام شد و پس از آن، این کدها در قالب ۱۴ بعد یادشده سامان‌دهی شدند. یافته‌های این سطح مطابق نمودار (۱) نشان می‌دهد که ایده‌های شهروندان تبریز عمدتاً بر ابعاد فضایی و کالبدی (۱۶,۳۸٪)، فرهنگی و هنری (۱۴,۰۳٪)، تاریخی (۱۱,۲۷٪)، و اجتماعی (۱۱,۱۴٪) متمرکز بوده‌اند. این تمرکز بازتابی از اولویت‌های زیستی، هویتی و مشارکتی شهروندان در فرایند بازآفرینی خلاق شهر است که در مطالعات اخیر نیز مورد تأکید قرار گرفته است (De Rosa, Forte & Venere, 2021) و بر نقش اساسی زیرساخت‌های فیزیکی و سرمایه‌های فرهنگی در تحریک نوآوری و توسعه پایدار شهری تأکید دارد.

تحلیل کمی هم‌پیوندی دوسویه میان ابعاد مختلف شهر خلاق	تحلیل ماتریسی، شبکه‌ای	سطح دوم (ب)
انتزاع گفتمان‌ها به ابعاد کلان و راهبردی و تفسیر نظام‌واره‌ای	تحلیل شبکه مفهومی	سطح سوم

سطح نخست چارچوب تحلیلی حاضر بر شناسایی و استخراج دقیق مفاهیم پایه‌ای نهفته در ایده‌های خلاقانه و مشارکتی شهروندان تبریز تمرکز دارد. این سطح، به‌مثابه سنگ بنای کل تحلیل است که با کدگذاری و دسته‌بندی محتواهای متنی جمع‌آوری‌شده، امکان بررسی نظام‌مند و ساخت‌یافته ابعاد مختلف شهر خلاق را فراهم می‌آورد. ابتدا هر ایده به‌صورت کدهای مفهومی باز شکسته شد تا واحدهای معنادار و مستقل از داده‌ها استخراج گرد (Hsieh & Shannon, 2005: 1280). به‌عنوان مثال، در ایده ایجاد شبکه پیوسته دوچرخه‌سواری و پیاده‌روی بین پارک‌های شهری، کدهای مفهومی پیاده‌محوری و دوچرخه‌محوری، پیوستگی فضاهای سبز، حمل‌ونقل پاک، عدالت فضایی، ارتقای سلامت عمومی، در ایده احیای سراها و حیاط‌های تاریخی بازار تبریز به‌عنوان فضاهای عمومی اجتماعی، کدهای مفهومی احیای فضاهای تاریخی، سرمایه اجتماعی، تعامل‌پذیری، میراث زنده، بازتعریف عملکرد بازار و در ایده بهره‌گیری از تاریخ انقلابی آذربایجان

نمودار ۱. درصد و فراوانی ایده‌های شهروندان تبریزی در ابعاد چهارده‌گانه شهر خلاق

اولویت‌بندی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری را نمایان می‌سازد. به طور مشخص، توجه به ابعاد کمتر مطرح شده مانند

نمودار پراکندگی درصدی ایده‌ها در ابعاد مختلف، ساختار کلی زیست‌بوم خلاق تبریز را به تصویر کشیده و فرصت‌های

شناسایی و تحلیل خوشه‌های مفهومی و گفتمان‌های مسلط در هر یک از ابعاد چهارده‌گانه شهر خلاق می‌پردازد. بر پایه هم‌نشینی مفاهیم و اشتراکات معنایی استخراج شده در مرحله کدگذاری، ایده‌ها در قالب ۷۷ خوشه و گفتمان خرد سازمان‌دهی شدند. این خوشه‌ها نماینده پویایی ذهنی و نگرش‌های خلاقانه‌ای هستند که شهروندان تبریزی در ابعاد گوناگون فضایی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، اقتصادی، زیست‌محیطی، فناوری و حکمرانی شهری مطرح کرده‌اند. این مرحله از تحلیل، نه تنها به دسته‌بندی موضوعات خلاق در سطحی کل‌نگر کمک می‌کند، بلکه بستری فراهم می‌سازد برای ترسیم الگوهای ارتباطی میان مفاهیم و شکل‌گیری روایت‌هایی معنادار در راستای توسعه شهری مشارکتی و نوآورانه. از آنجاکه بررسی جامع تمامی خوشه‌ها و گفتمان‌ها مستلزم ارائه حجم بالایی از داده‌هاست، در جدول (۳)، گزیده‌ای از این خوشه‌ها به همراه عنوان بعد شهر خلاق، گفتمان‌های معرف و نمونه‌هایی از ایده‌های شهروندی ارائه می‌شود. این جدول، بازتابی موجز اما معنادار از فرایند تحلیل کیفی بوده و ضمن حفظ انسجام تحلیلی، به‌عنوان مدخلی برای تحلیل‌های سطح سوم (نظیر بررسی پیوندهای درون بعدی و بین بعدی) عمل می‌کند. ارائه این ساختار، تصویری روشن از چگونگی بازتاب خواسته‌ها، دغدغه‌ها و ابتکارات شهروندان در قالب گفتمان‌های خلاق شهری به دست می‌دهد و مبنایی عینی برای سیاست‌گذاری شهری خلاق، مشارکتی و زمینه‌مند فراهم می‌سازد.

خانواده، اقلیم منطقه‌ای و دیپلماسی شهری می‌تواند به تعادل بیشتر در توسعه خلاق کمک کند و نشان‌دهنده ضرورت رویکردی جامع و چندبعدی در برنامه‌ریزی است. از سوی دیگر، ابعاد فناوری، اقتصادی، آموزشی و حکمرانی نیز سهم قابل توجهی دارند که نشان‌دهنده گسترش دامنه نوآوری و رویکرد چندبعدی شهروندان به پایداری و توسعه خلاق تبریز است.

سطح اول به‌عنوان پایه تحلیلی، علاوه بر شناسایی موضوعات محوری، امکان پیگیری دقیق‌تر تعاملات میان ابعاد را در سطوح بعدی میسر می‌کند. همچنین، این مرحله نقش حیاتی در تقویت روایی و اعتبار پژوهش داشته و به‌عنوان معیاری برای پالایش داده‌ها و مقابله با سوگیری‌های احتمالی شناخته می‌شود (Patton, 2015: 36) و نقطه آغاز شکل‌گیری گفتمان‌های توسعه خلاقانه در مقیاس شهری است. این مفاهیم نه تنها به درک دقیق‌تر مطالبات اجتماعی و فرهنگی کمک می‌کنند، بلکه زمینه‌ساز پیوند منطقی بین ایده‌های خرد با راهبردهای کلان برنامه‌ریزی شهری در سطوح بعدی تحلیل هستند. در سطح دوم به‌موازات تحلیل کمی، با روش نگاشت گفتمانی، خوشه‌هایی از ایده‌ها بر اساس شباهت‌های مفهومی و هم‌نشینی موضوعی شکل می‌گیرند (Hajer, 2005: 762). این خوشه‌ها، به‌صورت منسجم، گفتمان‌های غالب و زیرساخت‌های ذهنی شهروندان را نمایان می‌سازند. در ادامه این فرایند نظام‌مند، سطح دوم تحلیل باهدف کشف ساختارهای معنایی عمیق‌تر و ترسیم چشم‌اندازی جامع از منظومه فکری شهروندان، به

جدول ۳. منتخبی از خوشه‌ها، گفتمان‌ها و نمونه ایده‌های شهروندی در ابعاد چهارده‌گانه شهر خلاق تبریز

بعد شهر خلاق	عنوان خوشه	عنوان گفتمان	نمونه ایده‌های شهروندی
فضایی، کالبدی و زیرساختی	طراحی شهری خلاق و انسان‌محور	بازآفرینی فضاهای هم‌زیستی شهری	ساماندهی حاشیه‌نشینی و توانمندسازی اهالی آن، بازآفرینی بافت‌های فرسوده و تاریخی؛ طراحی پیاده‌راه‌های تعاملی؛ تقویت فضای عمومی اجتماع‌محور
حمل‌ونقل پاک و پیاده‌محور	حمل‌ونقل به‌مثابه اهرم توسعه خلاقانه	تکمیل خطوط قطار شهری، تقویت ناوگان حمل‌ونقل عمومی؛ بازتعریف خط و پاره‌خط‌های جدید اتوبوس‌رانی بین شهرک‌های جدید؛ شبکه دوچرخه‌سواری سبز؛ توسعه پیاده‌راه‌های تاریخی؛ اولویت حمل‌ونقل انسان‌محور	

بعد فرهنگی و هنری	فضاهای خلاق فرهنگی	فرهنگ، زیرساخت خلاقیت شهری	توسعه مراکز فرهنگی مشارکتی؛ فعال‌سازی کتابخانه‌های محله؛ ارتقای دسترسی فرهنگی
تاریخی و خاص منطقه‌ای	شهر به‌مثابه بوم هنری	هنر شهری، ابزار گفتگو و مشارکت	دیوارنگاری‌های مفهومی؛ هنر خیابانی مشارکتی؛ آموزش هنرهای شهری در مدارس
اجتماعی و جامعه‌محور	احیای بازار تبریز	بازار تبریز؛ پیوند سنت، نوآوری و دیپلماسی شهری	احیای سراها به‌عنوان فضاهای اجتماعی؛ کارکردهای نوین بازار؛ توسعه گردشگری فرهنگی
فناوری و هوشمندسازی	بازآفرینی نمادهای تاریخی	محلّه‌محوری و میراث محلی	حفاظت از محلات اصیل؛ احیای حیاط‌های تاریخی؛ تقویت هویت محله‌ای در بافت کهن
اقتصادی و کارآفرینی	مشارکت اجتماعی و عدالت فضای	شهروند به‌مثابه شریک راهبردی	بودجه‌ریزی مشارکتی؛ انجمن‌های محلی؛ ارتقای ظرفیت‌های تصمیم‌سازی مردمی
آموزشی و دانشی	تاب‌آوری اجتماعی و روانی	بازآفرینی همدلی در شهر	فضاهای گفت‌وگوی محلی؛ برنامه‌های سلامت روان محله‌ای؛ شبکه همیاری اجتماعی
حکمرانی و نهادی	شهر هوشمند و نوآور	شهر به‌مثابه سکوی نوآفرینی	سامانه مشارکت‌پذیر شهری؛ پلتفرم‌های هوشمند مدیریت منابع؛ نوآوری در خدمات شهری
زیست‌محیطی و اکولوژیکی	فناوری برای عدالت	فناوری در خدمت عدالت شهری	سامانه شفافیت داده شهری؛ دسترسی دیجیتال برای گروه‌های حاشیه‌ای؛ فناوری دستیار سالمندان
گردشگری	اقتصاد خلاق و بومی	اقتصاد بومی، بنیان تاب‌آوری شهری	بازارهای محلی خلاق؛ حمایت از مشاغل خرد؛ توسعه خوشه‌های صنایع دستی و فرهنگی
معنوی و هویتی	اکوسیستم نوآوری	نوآوری، پیشران اقتصاد شهری	مراکز نوآوری محله‌ای؛ حمایت از استارت‌آپ‌های اجتماعی؛ شتاب‌دهنده‌های شهری
گردشگری	آموزش خلاق و فناورانه	آموزش، بستر پرورش شهروند خلاق	مدارس نوآور؛ ترکیب آموزش رسمی و غیررسمی؛ مهارت‌آموزی فناورانه
گردشگری	یادگیری، زیربنای تاب‌آوری شهری	جامعه یادگیرنده، زیربنای تحول شهری	مراکز یادگیری محلی؛ دانشگاه جامعه‌محور؛ یادگیری مادام‌العمر
گردشگری	حکمرانی مشارکتی و چندسطحی	شهروند، همکار دولت خلاق	ساختار شوراهای محلی؛ بودجه‌ریزی مشارکتی؛ هم‌تصمیمی با نهادهای مدنی
گردشگری	اصلاحات نهادی و سیاست‌گذاری کلان	بازتعریف مأموریت نهادهای شهری	چابک‌سازی شهرداری؛ نهادهای بین‌رشته‌ای؛ بازمهندسی ساختار اجرایی؛ جذب نخبگان
گردشگری	شهر اکولوژیک هوشمند	شهر به‌مثابه اکوسیستم زنده	بام‌های سبز؛ فضاهای اکولوژیک شهری؛ احیای رودخانه‌ها، کاهش ردپای اکولوژیکی
گردشگری	مدیریت منابع آب	آمایش منابع آبی شهری	بازیافت آب خاکستری؛ مدیریت مشارکتی منابع آب؛ فناوری‌های صرفه‌جویی، احیای قنوت
گردشگری	گردشگری خلاق و تجربه‌محور	گردشگری تجربه‌محور و میراثی	مسیرهای پیاده‌گردی تاریخی؛ اقامتگاه‌های بوم‌گردی؛ بسته‌های تجربه‌محور فرهنگی
گردشگری	تبریز به‌مثابه مقصد چندوجهی	تنوع فرهنگی، مزیت گردشگری شهری	تعریف مسیرهای گردشگری در شهرهای استان؛ تقویم فرهنگی گردشگری؛ برندینگ گردشگری
گردشگری	هویت فرهنگی - اجتماعی	هویت تاریخی، حافظه زنده شهر	آیین‌های محلی؛ ثبت روایت‌های شفاهی؛ زنده‌سازی رویدادهای تاریخی

تبریز، شهر شخصیت‌ها و روایت‌ها	حافظه شهری، سرمایه اجتماعی	معرفی مفاخر تبریز؛ موزه شخصیت‌ها؛ بازآفرینی داستان‌های محله‌ای
دیپلماسی شهری و بین‌المللی	برند جهانی تبریز	تبریز، شهر برند فرهنگی و مزیت محور
دیپلماسی فرهنگی فرامرزی	تبریز در سپهر تعاملات بین‌المللی	رویدادهای بین فرهنگی؛ صادرات صنایع خلاق؛ شهروند دیپلمات، روابط با کشورهای همسایه
خانوادگی و روانی	تاب‌آوری روانی و تعامل نسلی	خانواده خلاق، جامعه پایدار
خانواده به‌مثابه بنیان خلاقیت اجتماعی	خانواده، کانون تربیت شهروند خلاق	خانه‌های مشارکت محلی؛ تقویت نقش والدین در فرایند شهری؛ فعالیت‌های خانوادگی خلاق
اقلیمی و طبیعی منطقه‌ای	شهرسازی اقلیمی و منظر طبیعی	اقلیم‌گرایی خلاق
اکولوژی منطقه‌ای در برنامه‌ریزی شهری	هم‌زیستی پایدار با محیط طبیعی	هم‌افزایی با محیط کوهستانی؛ حفاظت از مسیرهای طبیعی؛ برنامه‌ریزی منطقه‌گرایانه

از هر خوشه گفتمانی در ابعاد چهارده‌گانه؛ شناسایی کدها، کلیدواژه‌ها و استعاره‌های مشترک میان گفتمان‌های ابعاد مختلف؛ ترسیم ماتریس هم‌پیوندی گفتمان‌ها و تحلیل شبکه‌های معنایی؛ تعیین نوع روابط میان بعدی شامل روابط مکمل، هم‌افزا، تنشی یا تقاطعی. بر اساس تحلیل تطبیقی، روابط میان بعدی در ایده‌های شهروندان دانشی تبریز را می‌توان در قالب جدول (۴) صورت‌بندی کرد:

جدول ۴. گونه‌شناسی پیوندهای میان بعدی ایده‌های شهروندان دانشی تبریز

نوع پیوند میان بعدی	توضیح	نمونه موردی
هم‌افزایی گفتمانی	زمانی که دو یا چند بعد، مفاهیم و ارزش‌های مشترکی را تقویت می‌کنند	پیوند میان طراحی شهری خلاق (بعد فضایی) و هنر شهری (بعد فرهنگی)
تلاقی راهبردی	زمانی که دو بعد با اهداف متفاوت، به نقطه تقاطع راهبردی می‌رسند	تلاقی تاب‌آوری اجتماعی (بعد اجتماعی) با نوآوری فناورانه (بعد دیجیتال)
هم‌راستایی ارزشی	زمانی که اصول ارزشی در چند بعد با یکدیگر سازگارند	مانند عدالت فضایی (بعد زیست‌محیطی) و فناوری برای همه (بعد حکمرانی دیجیتال)

در ادامه تحلیل سطح دوم ایده‌های شهروندان دانشی تبریز هم‌پیوندی میان بعدی، نقطه پیوند گفتمان‌ها و مفاهیم پراکنده در ۱۴ بعد شهر خلاق انجام گرفت که بستری برای شکل‌گیری چشم‌اندازی نظام‌مند از آینده شهر محسوب می‌شود. تحلیل هم‌پیوندی میان بعدی، مرحله‌ای استراتژیک در فرایند گفتمان‌کاوی مشارکتی است که در آن، از سطح طبقه‌بندی‌های درون بعدی به سطح روابط عرضی و نظام‌مند میان ابعاد مختلف شهر خلاق عبور می‌کنیم. هدف این مرحله، شناسایی نقاط تلاقی مفهومی، هم‌افزایی‌های روایی و هم‌پوشانی گفتمانی میان خوشه‌ها و گفتمان‌های ابعاد متنوع است که خود می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری معماری گفتمان شهر خلاق باشد. کارکردهای تحلیلی این گام، آشکارسازی منطق درونی نظام گفتمانی شهر خلاق؛ ترسیم نقشه تعاملات گفتمانی میان ابعاد مختلف؛ تشخیص حوزه‌های هم‌راستایی راهبردی برای مداخله‌های چندبعدی؛ زمینه‌سازی برای انتزاع گفتمان‌های کلان در گام سوم. تحلیل هم‌پیوندی میان بعدی به شیوه‌ای کیفی و تلفیقی، با بهره‌گیری از تکنیک‌هایی نظیر ماتریس تطبیقی مفاهیم، نقشه‌برداری معنایی بین بعدی و تحلیل مضمون در سطوح ترکیبی انجام گردید. مراحل اصلی این تحلیل شامل موارد زیر است: استخراج درون‌مایه‌های مرکزی

گفتمانی به صورت ارگانیک به یکدیگر متصل‌اند و در نتیجه، برخی ایده‌ها به طور هم‌زمان در چند بعد قابل تفسیر و مداخله‌اند. این هم‌نشینی مفهومی، ضمن آشکارسازی الگوهای نهفته در ساختار گفتمان شهروندی، بنیان‌گذار نوعی فراگفتمان شهری در راستای توسعه خلاق و پایدار است. جدول شماره (۵)، بخشی از این روابط میان بعدی را به صورت تطبیقی و موردی نمایش می‌دهد. در این جدول، برای هر ردیف، تقاطع دو بُعد خلاق شهری مشخص شده و نمونه‌ای از خوشه‌ها یا گفتمان‌های مشترک میان آن‌ها ذکر گردیده است. سپس نوع پیوند میان بعدی (هم‌افزایی، تلاقی، هم‌راستایی، بازتابی یا تنشی) تعیین شده و نهایتاً تحلیل کیفی مختصری در خصوص ماهیت و پیامدهای این رابطه ارائه شده است. هدف از این جدول، ترسیم یک نقشه مفهومی از تعاملات بین بعدی در گفتمان شهروندی تبریز و فراهم‌سازی بنیان تحلیلی برای استخراج گفتمان‌های کلان در سطح سوم پژوهش است.

بازتاب متقابل	زمانی که گفتمان یک بعد، به‌مثابه زمینه یا پیامد بعد دیگر ظاهر می‌شود	مثلاً اقتصاد خلاق به‌عنوان پیامد آموزش خلاقانه
تنش گفتمانی	مواردی که اهداف یا رویکردهای ابعاد مختلف در تعارض قرار می‌گیرند	تنش میان توسعه کالبدی گسترده و حفاظت از میراث

در امتداد گونه‌شناسی ارائه‌شده از انواع پیوندهای میان بعدی، گام بعدی تحلیل، به شناسایی و صورت‌بندی نمونه‌های مشخص از روابط میان بعدی در بستر واقعی ایده‌های شهروندی اختصاص دارد. این بخش، درک نظری از هم‌پیوندی را با شواهد تجربی پیوند می‌دهد و نشان می‌دهد که چگونه مفاهیم، گفتمان‌ها و خوشه‌های مطرح‌شده در ابعاد گوناگون شهر خلاق، به صورت شبکه‌ای، در تعامل با یکدیگر ظاهر شده‌اند.

ایده‌های مشارکتی شهروندان تبریز، برخلاف ساختاری خطی یا تک‌بعدی، واجد پیوستارهای مفهومی پیچیده و چندلایه هستند که در بسیاری موارد، فراتر از مرزهای صلب ابعاد منفرد حرکت می‌کنند. به عبارت دیگر، در متن این ایده‌ها، خوشه‌های

جدول ۵. جدول تطبیقی سنجش نوع پیوندهای میان بعدی در ایده‌های شهروندان دانشی تبریز با تمرکز بر خوشه‌ها و گفتمان‌های ۱۴ بُعد شهر خلاق

بعد اول	بعد دوم	نمونه خوشه‌ها یا گفتمان‌های مشترک	نوع پیوند میان بعدی	توضیح و تحلیل پیوند
فرهنگی و هنری	اجتماعی	فضاهای فرهنگی مشارکتی / تعامل بین نسلی و هنر اجتماعی	هم‌افزایی گفتمانی	هر دو بعد بر گفت‌وگو، مشارکت و انسجام اجتماعی با ابزارهای هنری تأکید دارند. هنر بستر پیوند اجتماعی می‌شود.
فرهنگی و هنری	اقتصادی	اقتصاد خلاق فرهنگی / نوآوری فرهنگی و اقتصاد هنر	هم‌راستایی ارزشی	خلاقیت هنری به‌مثابه منبع تولید اقتصادی در هر دو بعد مهم است؛ ارزش خلاقیت و نوآوری میان این ابعاد مشترک است.
فرهنگی و هنری	زیست‌محیطی	هنر برای توسعه انسانی خلاق / شهر به‌مثابه بوم هنری	هم‌افزایی گفتمانی	کاربرد هنر در ارتقای آگاهی زیست‌محیطی و طراحی خلاق فضاهای سبز با عناصر هنری، پیوند معناداری ایجاد کرده است.
اجتماعی	اقتصادی	کسب‌وکارهای اجتماعی / توانمندسازی زنان با اقتصاد خلاق	هم‌راستایی ارزشی	ارزش‌گذاری بر عدالت اجتماعی، اشتغال‌زایی و توانمندسازی، پیوند این دو بعد را در سطح ارزشی تقویت کرده است.
تاریخی	فناوری	روایت‌های دیجیتال از میراث / واقعیت افزوده در میراث	بازتاب متقابل	فناوری به حفظ و ترویج روایت‌های تاریخی کمک می‌کند و تاریخ به توسعه محتوا برای فناوری کمک می‌کند.
تاریخی	اجتماعی	دیپلماسی فرهنگی / آیین‌های محلی	تنش گفتمانی	گاه سنت‌ها در برابر تغییرات اجتماعی مقاومت دارند و باعث تعارض گفتمانی می‌شوند.
فضایی-کالبدی و زیرساختی	آموزشی	مدارس نوآور، فضاهای یادگیری شهری، دانشگاه در بطن شهر	تلاقی عملکردی و هم‌راستایی ارزشی	زیرساخت‌های کالبدی، زمینه‌ساز یادگیری مشارکتی و تقویت پیوند دانشگاه و شهر شده‌اند؛ معماری فضاهای آموزشی نقش کلیدی در نوآوری آموزشی ایفا می‌کند.

فرهنگی و هنری	زیرساختی	فضاهای چندمنظوره فرهنگی، زیرساخت‌های نورپردازی و صوتی هنری در فضاهای شهری	تلاقی راهبردی	بهره‌گیری از زیرساخت برای تقویت دسترسی و بهره‌وری از محتوای فرهنگی؛ هماهنگی زیرساخت با نیازهای هنری.
تاریخی و خاص منطقه‌ای	فرهنگی و هنری	احیای آیین‌های تاریخی، بازنمایی هویت تبریز در هنر معاصر، تبدیل نمادهای تاریخی به برند فرهنگی	هم‌راستایی ارزشی	هویت تاریخی با ارزش‌های فرهنگی درون‌زا هم‌راستا شده و مبنای تولید محتوای فرهنگی و هنری قرار گرفته است.
تاریخی و خاص منطقه‌ای	فضایی و کالبدی	بازآفرینی محله‌های تاریخی، مرمت بازار تبریز، فعال‌سازی فضاهای متروکه	هم‌افزایی گفتمانی	هم‌پوشانی در گفتمان حفاظت کالبدی و حفظ تاریخ شهری، رویکردهای خلاقانه‌ای را در طراحی شهری ایجاد کرده است.
تاریخی و خاص منطقه‌ای	زیست‌محیطی	احیای باغ شهرها، حفظ ساختارهای تاریخی در راستای پایداری	تلاقی راهبردی	تاریخ و محیط‌زیست در قالب مداخلات حفاظتی هم‌افزا شده‌اند تا الگوهای سنتی همساز با طبیعت احیا شوند.
فضایی، کالبدی و زیرساختی	اجتماعی و جامعه‌محور	تعاملی برای طراحی فضاهای - گروه‌های خاص (کودکان، سالمندان، زنان) - ترویج معماری بازآفرینی محلات مشارکتی در فرسوده	تلاقی راهبردی	همگرایی اهداف کالبدی با سیاست‌های اجتماعی مانند توانمندسازی گروه‌های خاص و تقویت سرمایه اجتماعی از طریق معماری و طراحی انسانی محور.
فضایی، کالبدی و زیرساختی	اجتماعی و جامعه‌محور	فضاهای نوظهور با عدم انطباق - نیازهای محلی (پروژه‌های نمایشی یا بدون مشارکت مردمی) - گسست میان کالبد جدید و بافت اجتماعی سنتی	تنش گفتمانی	برخی سیاست‌های توسعه فیزیکی بدون در نظر گرفتن ساختارهای اجتماعی بومی منجر به بیگانگی فضایی، طرد اجتماعی و نارضایتی عمومی شده‌اند.
اقتصادی و کارآفرینی	بین‌المللی و دیپلماسی شهری	صادرات فرهنگی، شبکه‌سازی اقتصادی جهانی، جذب سرمایه خارجی	تلاقی راهبردی	پیوندهای راهبردی اقتصادی و فرهنگی برای ارتقای جایگاه تبریز در عرصه بین‌المللی به کار گرفته شده است.
آموزشی و دانشی	اقتصادی و کارآفرینی	آموزش مهارت‌محور، کارآفرینی دانش‌بنیان، دانشگاه نسل سوم	تلاقی راهبردی	برنامه‌های آموزشی به طور مستقیم با توسعه اقتصادی و ایجاد کسب‌وکارهای نوآورانه مرتبط شده‌اند.
آموزشی و دانشی	معنوی و هویتی	مدارس محلی، آموزش زبان و فرهنگ محلی، تقویت آموزش محله‌محور	بازتاب متقابل	آموزش درون محله‌ای منجر به تقویت هویت محلی شده و درعین‌حال از منابع فرهنگی محلی بهره می‌گیرد.
حکمرانی و نهادی	فرهنگی و هنری	حمایت نهادی از هنرمندان، نهادسازی فرهنگی، سیاست‌گذاری مشارکتی	هم‌راستایی ارزشی	اشتراک در ارزش‌های مشارکتی، تقویت نقش فرهنگ در سیاست‌گذاری شهری
حکمرانی و نهادی	اقتصادی و کارآفرینی	تسهیل قوانین، مشوق‌های نهادی برای سرمایه‌گذاری، توسعه مناطق ویژه اقتصادی	تلاقی راهبردی	هم‌راستایی نهادی در جهت توسعه اقتصادی و تسهیل فضای کسب‌وکار
حکمرانی و نهادی	فضایی و کالبدی	ضوابط ساخت‌وساز، نهادهای ناظر بر طراحی شهری، مدیریت شهری یکپارچه	تلاقی راهبردی	استفاده از ابزارهای حکمرانی برای نظم‌بخشی و توسعه فضایی متوازن
حکمرانی و نهادی	زیست‌محیطی	سیاست‌های پایدار، عدالت اکولوژیک، تنظیم مقررات محیط‌زیستی	بازتاب متقابل / تنش گفتمانی	گاه تضاد بین منافع نهادی و اهداف زیست‌محیطی، اما با امکان باز تنظیم نهادی

گردشگری	تاریخی و خاص منطقه‌ای	احیای ربع رشیدی، مسجد کبود، بازار تبریز	بازتاب متقابل	تاریخ به‌عنوان عنصر هویتی، جاذبه اصلی گردشگری است؛ درعین‌حال، گردشگری انگیزه‌ای برای حفاظت تاریخی ایجاد می‌کند.
گردشگری	آموزشی و دانشی	آموزش راهنمایان محلی، معرفی تاریخ و فرهنگ به گردشگران	بازتاب متقابل	آموزش هم مخاطب (گردشگر) و هم خادمان گردشگری را توانمند می‌کند؛ درک متقابل و یادگیری دوطرفه رخ می‌دهد.
گردشگری	حکمرانی و نهادی	سیاست‌گذاری توسعه گردشگری، مدیریت میراث	تلاقی راهبردی	نهادهای شهری و فرهنگی در سیاست‌گذاری، تخصیص منابع و مدیریت جمعیت گردشگر هماهنگ می‌شوند.
گردشگری	زیست‌محیطی و اکولوژیکی	اکوتوریسم، حفظ طبیعت و میراث طبیعی	هم‌راستایی ارزشی	ترویج سبک سفر پایدار و حفظ محیط‌زیست با روح گردشگری سازگار است و همدیگر را تقویت می‌کنند.

گره می‌خورد، هویت فرهنگی به فضاهای شهری معنا می‌بخشد و فناوری در خدمت عدالت زیست‌محیطی و مشارکت عمومی درمی‌آید. براین‌اساس و بر مبنای خوشه‌ها و گفتمان‌های استخراج‌شده از ایده‌های شهروندان دانشی، در گام بعدی تحلیل، مجموعه‌ای از خوشه‌های موضوع‌محور و چندبعدی نیز شناسایی و تدوین گردید. این خوشه‌های هم‌افزا که دربردارنده‌ی پیوندهای مفهومی و عملکردی میان چندین بُعد از ابعاد شهر خلاق‌اند، عمدتاً به موضوعاتی چون بازآفرینی شهری، عدالت فضایی، اقتصاد خلاق، محیط‌زیست، حمل‌ونقل پایدار، آموزش، انرژی، حکمرانی مشارکتی، سلامت شهری و منطقه‌گرایی نوین معطوف‌اند. جدول (۶)، نمونه‌ای از این دسته‌بندی موضوع‌محور را نمایش می‌دهد که در آن، برای هر دسته موضوعی، خوشه هم‌افزای شکل گرفته، ابعاد دخیل در آن، و برخی از دغدغه‌های برجسته شهروندان تبریزی ذکر شده است

بسیاری از ایده‌های شهروندی تبریز، نه به‌صورت تک‌بعدی بلکه به‌گونه‌ای درهم‌تنیده و چندلایه، به طیفی از ابعاد گوناگون شهر خلاق مرتبط هستند. این تقاطع‌های چندبعدی که در تحلیل فراوانی نیز مدنظر قرار گرفته‌اند، بازتابی از ماهیت شبکه‌ای، سیال و میان‌رشته‌ای مسائل شهری در زیست‌جهان معاصر به‌شمار می‌آیند. این ویژگی، نشانگر آن است که مسائل و دغدغه‌های شهروندان نه در چارچوب‌های مجزای سنتی، بلکه در قالب گفتمان‌هایی چندبعدی و هم‌افزا معنا می‌یابند. در نتیجه، فهم و سیاست‌گذاری مؤثر در حوزه توسعه خلاق شهری، مستلزم توجه به پیوندها، هم‌پوشانی‌ها و تالاقی‌های مفهومی میان ابعاد مختلف است. چنین نگاهی تلفیقی، زمینه‌ساز طراحی سیاست‌هایی پویاتر، هم‌راست‌تر و انعطاف‌پذیرتر در پاسخ به نیازهای پیچیده شهروندان است. افزون بر آن، این تقاطع‌های میان‌بعدی، شناختی ژرف‌تر از پویایی درونی زیست‌بوم خلاق تبریز فراهم می‌سازند؛ زیست‌بومی که در آن، آموزش به اقتصاد

جدول ۶. نمونه‌هایی از خوشه‌های هم‌افزای چندبعدی برآمده از ایده‌های شهروندی

دسته موضوعی	خوشه هم‌افزا	ابعاد اصلی	دغدغه‌های مرتبط تبریز
بازآفرینی	بازآفرینی فرهنگی - تاریخی با فناوری نو	فرهنگی، تاریخی، فضایی، فناوری	آثار تاریخی، فرسودگی، معماری فاخر
عدالت فضایی	توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی	اجتماعی، فضایی، مدیریتی، اقتصادی	فساد، نابرابری، ضعف خدمات
اقتصاد خلاق	برند قالی، بازار خلاق، گردشگری	فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، تاریخی	بازار تبریز، بی‌توجهی به هنر بومی
محیط‌زیست	باغات، انرژی خورشیدی، کمربند سبز، آب خاکستری	زیست‌محیطی، فضایی، فناوری	کمبود آب، آلودگی هوا، نابودی طبیعت

حمل‌ونقل	حمل‌ونقل هوشمند و سبز	فضایی، فناوری، اقتصادی، زیست‌محیطی	آلودگی، ضعف حمل‌ونقل، گسترش شهری
آموزش و یادگیری	مدرسه خلاق، عدالت آموزشی، پیوند آموزش و صنعت	آموزشی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی	ضعف آموزش، فقر یادگیری
انرژی و تاب‌آوری	انرژی‌های تجدید پذیر، مدیریت بهینه مصرف	فناورانه، اقتصادی، زیست‌محیطی	کمبود برق، آب، تغییر اقلیم
ورزش و سلامت	ورزش محله‌ای، فضاهای عمومی ورزشی، قهرمانی بومی	اجتماعی، فضایی، فرهنگی	کمبود فضا، نشاط اجتماعی، سلامت
حکمرانی مشارکتی	شفافیت، مشارکت نخبگان، داده باز	مدیریتی، فناوری، اجتماعی	فساد، ضعف نهادها، بی‌اعتمادی
منطقه‌گرایی خلاق	شبکه تبریز - شهرهای اطراف، انتلاف منطقه‌ای	اقتصادی، فضایی، اجتماعی، مدیریتی	تمرکزگرایی، فرصت‌های پیرامونی

به صورت یک گفتمان کلان صورت‌بندی می‌شود. در نهایت، مجموعه این گفتمان‌های کلان، در چارچوبی منسجم به عنوان یک نظام گفتمانی راهبردی تفسیر می‌شوند؛ نظامی که سطوح مفهومی متعددی را در بر می‌گیرد و نسبت میان مفاهیم پایه، میان بعدی و کلان را مشخص می‌سازد. این نظام، نوعی نقشه معنا از ذهنیت آینده‌نگر شهروندان تبریزی در باب شهر خلاق ترسیم می‌کند و نشان می‌دهد که ایده‌های آنان حول چه محورهایی صورت‌بندی شده، تحت چه منطق‌های معنایی شکل گرفته‌اند، و چه دال‌های کلان جهت‌دهنده‌ای در سامان ذهنی و معنایی آنان نقش محوری ایفا کرده‌اند. همچنین نسبت میان گفتمان‌های کلان اعم از هم‌افزایی، تقابل، تداخل یا سلسله‌مراتب - نیز در این تحلیل مورد توجه قرار گرفته است. در ادامه در جدول (۷)، گفتمان‌های کلان استخراج شده از تحلیل کیفی ایده‌های شهروندان تبریز ارائه می‌شود. این گفتمان‌ها با تأکید بر هسته‌های معنایی مشترک، پیوند خوشه‌های گفتمانی در ابعاد گوناگون و جهت‌گیری‌های راهبردی کلان، طراحی شده‌اند و می‌توانند به منزله عناصر محوری در ساخت نظام معنایی شهر خلاق تبریز تلقی شوند.

در سومین گام از تحلیل، تلاش می‌شود از سطح گفتمان‌های میان بعدی که در مرحله پیشین شناسایی و ترسیم شدند، به سطحی انتزاعی‌تر، ساختاریافته‌تر و مفهومی‌تر از گفتمان‌های کلان گذر شود؛ گفتمان‌هایی که نه تنها بازتابی از صورت‌بندی‌های مرکزی در ذهنیت شهروندان خلاق تبریز به شمار می‌روند، بلکه می‌توانند به عنوان زیربنای مفهومی برای طراحی «نظام گفتمانی راهبردی» شهر خلاق تبریز ایفای نقش کنند. فرایند انتزاع در تحلیل گفتمان، به معنای عبور از سطح مقولات و خوشه‌های منفرد و هم‌پیوند، به سطحی است که در آن، ساختارهای کل‌نگر و هسته‌های معنایی جامع‌تر پدیدار می‌شوند. در این مسیر، نخست از میان گفتمان‌های ترکیبی و میان بعدی شناسایی شده، آن‌هایی که بیشترین تکرار، پیوند و فراگیری مفهومی را در ابعاد مختلف دارند، به عنوان هسته‌های مرکزی و برجسته انتخاب می‌گردند. سپس این هسته‌ها بر اساس خویشاوندی معنایی در خانواده‌هایی با مضامین مشترک همچون عدالت، احیا، پایداری یا نوآوری، خوشه‌بندی می‌شوند. در گام بعد، هر خانواده گفتمانی، باتکیه بر منطق درونی، واژگان کلیدی، دال‌های مرکزی، و نسبت آن با دیگر گفتمان‌ها،

جدول ۷. گفتمان‌های کلان استخراج شده از ایده‌های شهروندان تبریز

عنوان گفتمان کلان	هسته معنایی	خوشه‌های پیوندی	ابعاد پوشش‌دهنده	جهت‌گیری راهبردی
گفتمان عدالت‌محوری	عدالت، توزیع فرصت، برابری	عدالت فضایی، توانمندسازی حاشیه‌نشینان، آموزش محله‌ای، دسترسی عادلانه به خدمات	اجتماعی، فضایی، آموزشی، مدیریتی و نهادی	بازتوزیع هوشمندانه فرصت‌ها و منابع

گفت‌وگو زیست‌محیطی و طبیعت‌محوری	پایداری، بازآفرینی زیست‌محیطی	احیای قنوات و باغات، اجرای کمربند سبز شهر، تأمین انرژی پاک، حفاظت خاک و آب	زیست‌محیطی، کالبدی - فضایی، فناوریانه	کاهش ردپای اکولوژیکی
گفت‌وگو هویت‌محوری و حفظ میراث	تداوم فرهنگی، حافظه جمعی	بازآفرینی محله‌های تاریخی، مرمت بازار تبریز، آموزش تاریخ و روایتگری شهری	تاریخی، فرهنگی، آموزشی	هویت‌سازی در تلاقی گذشته و آینده
گفت‌وگو مشارکت‌محوری و نخبگان	سرمایه اجتماعی، حکمرانی مشارکتی	مشارکت نخبگان، شهروند حاکمی، انجمن‌های محله‌ای	اجتماعی، مدیریتی و نهادی، آموزشی	نهادسازی از پایین‌به‌بالا باتکیه‌بر اعتماد
گفت‌وگو حمل‌ونقل خلاق و فراگیر	بازآفرینی فضایی و زیرساختی تبریز، حمل‌ونقل محلات، توسعه شهر چندهسته‌ای	حمل‌ونقل خلاق و فراگیر، گفت‌وگو محله‌ای، توسعه چندمرکزی منطقه‌ای	کالبدی، فضایی و زیرساختی، مدیریتی و نهادی	گذار از شهر تک‌هسته‌ای به کلان‌شهر چندمرکزی خلاق
گفت‌وگو فرهنگی نوآوری	نوآوری ریشه‌دار، خلاقیت فرهنگی	اقتصاد خلاق، هنرهای بومی، طراحی محلی، دیپلماسی شهری	فرهنگی، اقتصادی، تاریخی، فناوری	پیوند اصالت و نوآوری در هویت تبریز
گفت‌وگو هوشمندسازی و داده‌محور	فناوری، کارآمدی، شفافیت	زیرساخت‌های دیجیتال، داده باز، حکمرانی هوشمند، انرژی نو	مدیریتی، فناوری، زیست‌محیطی	تصمیم‌گیری مبتنی بر داده و فناوری شفاف
گفت‌وگو ورزش‌محوری و سلامت‌گرا	تحرک و شادابی اجتماعی	ورزش عمومی، ورزش حرفه‌ای، فضاهای چندمنظوره، سلامت اجتماعی	اجتماعی، فرهنگی، فضایی	ورزش به‌مثابه ابزار انسجام و رفاه

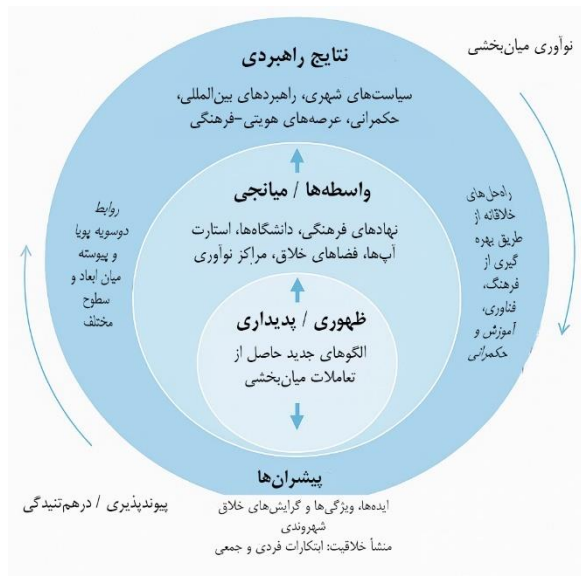
از آنکه بر غلبه یک بُعد خاص استوار باشد، بر هم‌پیوندی و هم‌افزایی میان ابعاد متنوع و چندسطحی استوار است.

۶. نتیجه‌گیری

در پاسخ به پیچیدگی‌های فزاینده شهرهای معاصر و ناکارآمدی چارچوب‌های تحلیلی سنتی در تبیین پدیده چندوجهی شهر خلاق، این پژوهش باتکیه بر تحلیلی گفت‌وگویی، میان‌رشته‌ای و نظام‌مند، مدلی مفهومی و بومی‌سازی شده برای تحقق شهر خلاق تبریز ارائه داده است. تحلیل چندسطحی ایده‌ها و گفت‌وگوهای شهروندان دانشی تبریز، ما را به درکی ژرف از ماهیت شبکه‌ای و پویای خلاقیت شهری رهنمون ساخت؛ خلاقیتی که نه تنها در عرصه‌های هنری یا فناوریانه، بلکه در بازآرایی روابط میان نهادها، کنشگران، منابع، فضاها و حافظه تاریخی شهر نمود می‌یابد و فرصتی برای نوآوری در سیاست‌گذاری و طراحی شهری فراهم می‌آورد. مدل سه سطحی طراحی‌شده در این پژوهش - شامل پیشران‌ها، واسطه‌های گفت‌وگویی و پیامدهای راهبردی - بازتابی از

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مشارکت شهروندان تبریز در فرایند خلاقیت شهری بر مجموعه‌ای متنوع از ابعاد استوار است که در آن ابعاد فضایی-کالبدی، فرهنگی-هنری، تاریخی و اجتماعی بیشترین بازتابی را یافته‌اند. درعین حال، ابعادی همچون دیپلماسی شهری، اقلیم و خانواده اگرچه کمتر برجسته شدند، اما به‌مثابه لایه‌های پنهان در گفت‌وگوهای شهری حضور داشته و قابلیت پیوند با سایر مؤلفه‌ها را دارند. تحلیل داده‌ها نشان داد که این ابعاد به‌صورت منفرد عمل نمی‌کنند، بلکه در شبکه‌ای هم‌پیوند از تعاملات متقابل معنا می‌یابند. نقش واسطه‌ها - مانند دانشگاه‌ها، نهادهای فرهنگی و فضاها - نوآوری - در ایجاد پل ارتباطی میان سطوح خرد، میانه و کلان برجسته است و به ترکیب خلاقانه گفت‌وگوها یاری می‌رساند. همچنین، در خلال این تعاملات، الگوهای نوظهوری چون توجه به عدالت اجتماعی، زیست‌پایداری و حکمرانی مشارکتی شکل گرفته است که ظرفیت بازآفرینی شهری را تقویت می‌کند. بدین ترتیب، یافته‌ها بیانگر آن است که شهر خلاق تبریز بیش

شکل (۲) مدل مفهومی هم‌پیوندی ابعاد شهر خلاق تبریز، حاصل ترکیب نظام‌مند گفتمان‌های شهروندی و تحلیل نظری است که ساختاری سه‌لایه را برای برنامه‌ریزی شهری خلاق پیشنهاد می‌دهد. این مدل، در پیوندی تعاملی میان مؤلفه‌های نرم‌افزاری، مغزافزاری و سخت‌افزاری، به بازنمایی سازوکارهای خلاقیت در مقیاس‌های گوناگون شهری می‌پردازد و بستری راهبردی برای طراحی مداخلات برنامه‌ریزی، ارتقای تاب‌آوری شهری و تقویت زیست‌پذیری فراهم می‌آورد.

شکل ۲. نظام گفتمانی راهبردی ابعاد یکپارچه شهر خلاق

پی‌نوشت:

۱. A systemic conceptual framework
۲. Liu et al.
۳. Ozkan & Tanrikulu.
۴. Antrobus.
۵. Landry.
۶. UNESCO Creative Cities
۷. Markusen & Gadwa.
۸. Yigitcanlar.
۹. Florida.
۱۰. Cooke & Lazzarretti.
۱۱. Interdimensional Interactions
۱۲. Delphi Method.
۱۳. Thematic Analysis.

اکوسیستم خلاق تبریز است که در آن، خلاقیت به‌مثابه پدیده‌ای هم‌پیوند، نوظهور و میان‌رشته‌ای، در بستر تعاملات درون سطحی و بین سطحی معنا می‌یابد. مفاهیمی چون هم‌پیوندی به معنای پیوستگی درونی ابعاد شهری، نوآوری میان‌بخشی به‌منظور تلفیق ظرفیت‌های فرهنگی، فناوریانه، اقتصادی، حکمرانی و آموزشی، و نوظهوری به‌عنوان ظهور الگوهای جدید برآمده از تعاملات میان‌بخشی، ستون‌های نظری این مدل را تشکیل می‌دهند و جنبه نوآورانه‌ای را در ارائه راهبردها و الگوهای عملیاتی شهری معرفی می‌کنند.

یافته‌ها نشان می‌دهد که تحقق شهر خلاق مستلزم گذار از الگوهای بخشی، منفصل و ایستا، و حرکت به سوی سیاست‌گذاری‌های انعطاف‌پذیر، شبکه‌ای و مبتنی بر زمینه‌های بومی است. تبریز باتکیه بر جایگاه تاریخی، تنوع فرهنگی، سرمایه اجتماعی متراکم، سابقه علمی و موقعیت فرهنگی - جغرافیایی منحصر به فرد خود، بستری کم‌نظیر برای شکل‌گیری و گسترش یک اکوسیستم شهری خلاق فراهم می‌آورد و قابلیت خلق راهکارهای نوآورانه در مقیاس شهری و محلی را داراست. چالش‌های انباشته‌شده‌ای که از آب تا هوا، از خاک تا سرمایه، از صنعت تا فرهنگ و از خانواده تا حکمرانی ساختار زیستی این کلان‌شهر را دستخوش فرسایش و واگرایی کرده‌اند، ضرورت بازاندیشی و نوآوری در الگوهای توسعه‌محور و سیاست‌گذاری را دوچندان ساخته است. مدل پیشنهادی این پژوهش، شهر خلاق را نه صرفاً به‌مثابه آرمانی زیبایی‌شناسانه، بلکه به‌مثابه راهبردی نجات‌بخش و نوآورانه برای بازسازی انسجام فضایی، ارتقای نوآوری اجتماعی و بازتعریف حکمرانی شهری معرفی می‌کند.

این مدل مفهومی می‌تواند الگویی بومی و درعین حال قابل‌تعمیم برای سایر شهرهای ایرانی با پیشینه فرهنگی و تاریخی مشابه باشد؛ الگویی که با تلفیق دیدگاه‌های میان‌رشته‌ای، بهره‌گیری از ظرفیت‌های دانشی شهروندان و تأکید بر پیوندهای نظام‌واره‌ای، مسیر عبور از سیاست‌گذاری‌های مقطعی و گذرا به سوی برنامه‌ریزی پایدار، مشارکتی و آینده‌نگر را هموار می‌سازد و جنبه نوآوری در طراحی و مدیریت شهری را تقویت می‌کند.

Complexity Approach .۲۰

Emergence .۲۱

Cross-sectoral Innovation .۲۲

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی برای اعلام ندارند.

Conceptual Network Analysis .۱۴

Causal-Interactive Model .۱۵

Driving Level .۱۶

Intermediary Level .۱۷

Outcome Level .۱۸

Systems Theory .۱۹

منابع

- اکبرپور، عطیه و بهزادفر، مصطفی. (۱۴۰۳). شناسایی محرک‌ها و پیامدهای الگوی شهر خلاق در ایران. نشریه هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی، ۲۹(۴)، ۷-۲۶.
- بهشتی اصل، حیدر، میرغلامی، مرتضی، و حسین‌زاده دلیر، کریم. (۲۰۲۵). تحلیل ایده‌های زیست‌محیطی شهروندان در راستای تحقق شهر خلاق تبریز. مجله آلودگی‌های محیطی و توسعه پایدار شهری، ۱(۲)، ۱-۱۴.
- حبیب‌زاده کوزه کنانی، سید جواد، عبد اله زاده طرف، اکبر، ستاری ساربانقلی، حسن، و پاک‌دل فرد، محمدرضا. (۱۴۰۳). تحلیلی بر فرایند شکل‌گیری حس مکان در بافت‌های تاریخی (مطالعه موردی: شهر تبریز). مطالعات بین‌رشته‌ای در تعالی معماری و شهرسازی، ۲(۳)، ۹۷-۱۱۱.
- خلیلی، رضا، حسین‌زاده دلیر، کریم، و پورمحمدی، محمدرضا. (۱۳۹۹). تحلیلی بر مفاهیم شهر خلاق در بافت‌های تاریخی شهرهای معاصر نمونه موردی تبریز. جغرافیایی سرزمین، ۱۷(۶۸)، ۱۰۶-۱۲۳.
- زارع، الهام، ستاری ساربانقلی، حسن و ثقفی اصل، آرش. (۱۴۰۲). شناسایی پیشران‌های کالبدی مؤثر بر گردشگری خلاق شهر تبریز با رویکرد آینده‌پژوهی. مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی، ۱۴(۱۴)، ۲۲۷-۲۰۷.
- زال، محمدحسن، دوستی، فرشته، و رمضان‌زاده لسبویی، مهدی. (۱۳۹۷). گردشگری خلاق، ابزاری برای توسعه شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۶(۴)، ۷۵۳-۷۶۸.
- طهماسبی مقدم، حسین، رسول‌زاده، زهرا و رضایی، احمد. (۱۴۰۳). تبیین نقش شاخص‌های کیفیت زندگی در تحقق شهر خلاق در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شهر تبریز). فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۶)، ۹۵-۱۰۶.
- قربانیان تبریزی، محمدرضا، پورمحمدی، محمدرضا، و حسین‌زاده دلیر، کریم. (۱۴۰۲). ارزیابی فضاهای عمومی شهری با رویکرد فضای عمومی خلاق با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). فضای جغرافیایی، ۳۳(۸۲)، ۱-۳۳.
- کنگرانی فراهانی، مریم، بصیرت، میثم، و شرفی، مرجان. (۱۴۰۰). تبیین چارچوب بهینه تحقق پذیری بازآفرینی خلاق در بافت تاریخی تهران. پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳)، ۶۱۵-۶۳۵.
- محمدی کوچه‌باغ، علیرضا، فتحی، علی، نظم فر، حسین، معصومی، محمدتقی. (۱۴۰۲). راهبرد بازآفرینی شهر خلاق با محوریت بافت تاریخی فرهنگی شهر با استفاده از روش تاپسیس مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز. فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۴(۵۵)، ۲۶۹-۲۸۴.
- مختاری ملک‌آبادی، رضا، مرصوصی، نفیسه، علی‌اکبری، اسماعیل، و امینی، داوود. (۱۳۹۴). شاخص‌های بومی شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی. جغرافیا، ۱۳(۴۷)، ۱۶۱-۱۷۷.

- ملامیرزایی، راضیه و سجاذزاده، حسن. (۱۴۰۲). تحلیلی نظام‌مند بر ادبیات شهر خلاق و شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۶(۴۳)، ۱۷-۳۰.
- Akbarpour-Ganjeh, A., & Behzadfar, M. (2024). Identifying drivers and consequences of the creative city model in Iran. *Fine Arts – Architecture and Urban Planning Quarterly*, 29(4), 8–26. (in Persian). Retrieved from https://jfaup.ut.ac.ir/article_102019.html
- Anderson, P., Boschma, R., & Lambooy, J. G. (2022). Cross sectoral innovation and creative cosystems in cities. *Urban Studies*, 59(4), 667–684.
- Andres, L., & Charles, D. (2022). Rethinking creative cities: Transformations and transitions. *Cities*, 122, 103563.
- Barabási, A.-L. (2016). *Network science*. Cambridge University Press.
- Baycan, T., & Girard, L. F. (2020). "Creative Cities and Local Development Policies: A Flexible Framework Adapted to Local Contexts". *Journal of Urban Affairs*, 42(5), 701-720.
- Beheshti Asl, H., Mirgholami, M., & Hosseinzadeh Dalir, K. (2025). Analysis of citizens' environmental ideas toward the realization of Tabriz creative city. *Journal of Environmental Pollution and Urban Sustainable Development*, 1(2), 1–14. (In Persian)
- Canefe, N. (2016). Silk Road Cities: The Role of Urban Centers in Eurasian Connectivity. *Journal of Eurasian Studies*, 7(1), 12-24.
- Carvalho, L., Costa, J., & Vaz, T. (2021). Creative urban planning: Towards a multidimensional framework. *Cities*, 109, 103017.
- Chapain, C., Comunian, R., Clifton, N., Bocchi, G., De Vita, G., Landoni, P., Perri, G., & Rizzo, F. (2021). Urban creative ecosystems in the Global South. *Cities*, 112, 103160. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103160>
- Cooke, P., & Lazzeretti, L. (Eds.). (2008). *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Cruz, L., & Costa, E. (2022). Cultural and economic dimensions in creative city development: A systematic review. *Cities*, 124, 103609.
- De Bernard, M., Comunian, R., & Gross, J. (2022). Cultural and creative ecosystems: A review of theories and methods, towards a new research agenda. *Cultural Trends*, 31(4), 332–353.
- De Rosa, P., Forte, R., & Venere, M. (2021). Creative placemaking and sustainable urban regeneration: Exploring the role of physical infrastructure and cultural capital. *Sustainability*, 13(4), 2038.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*. Basic Books.
- Evans, G. (2020). *Cultural planning and sustainable urban development: Creative spaces, planning and practices*. London: Routledge
- Ghorbanian-Tabrizi, M. R., Hosseinzadeh-Delir, K., & Pourmohammadi, M. R. (2023). Evaluating urban public spaces with a creative public space approach using the SWOT model (Case study: Tabriz metropolis). *Geographical Space*, 82, 1–33. (in Persian).
- Grodach, C., & Silver, D. (2013). *The Politics of Urban Cultural Policy*. Routledge.
- Habibzadeh Kouzehkanani, S. J., Abdollahzadeh Taraf, A., Sattari Sarbangoli, H., & Pakdelfard, M. R. (2024). An analysis of the process of sense of place formation in historical fabrics (Case study: Tabriz city). *Interdisciplinary Studies in the Excellence of Architecture and Urbanism*, 2(3), 97–111. <https://doi.org/10.71882/jisaud.2024.977655>

- Hajer, M. A. (2005). Setting the stage: A dramaturgy of policy deliberation. *Administration & Society*, 35(6), 762–793.
- Hsieh, H. H. (2020). Cultural storytelling and experiential tourism. *Journal of Travel Research*.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288.
- Jiang, X., & Thwaites, D. (2023). Cultural participation and social inclusion in creative cities.
- Jones, S., & Hume, M. (2022). Place branding and heritage: A framework for sustainable cultural tourism development. *Journal of Heritage Tourism*, 17(1), 1–18.
- Kangarani Farahani, M., Basirat, M., & Sharafi, M. (2021). Explaining the optimal framework for the feasibility of creative regeneration in the historical fabric of Tehran. *Geography and Urban Planning Research*, 9(3), 615–635. (in Persian).
- Khalili, R., Hoseinzadeh Dalir, K., & Pourmohammadi, M. (2020). An analysis of the concepts of creative city in historical contexts of contemporary cities: The case of Tabriz. *Sarzamin Geographical Quarterly*, 17(68), 106–123. (in Persian).
- Kong, F., Zhang, L., & Li, Y. (2023). Interactions in creative city ecosystems: A multi-level analysis. *Journal of Urban Affairs*, 45(4), 789–807.
- Kong, L., et al. (2022). Creative cross border urban strategies in Asia. *Asia Pacific Urban Studies*, 29(4), 321–338.
- Landry, C. (2019). *The Creative City: Vision and Dynamics*. Routledge.
- Lin, C.-Y. (2018). Emerging challenges of an urban creative economy: Reflections on the governance of creative clusters in Taipei City. *European Planning Studies*, 26(2), 421- 437.
- Liu, Y., Xu, L., & Chen, H. (2023). Multi-dimensional analysis of creative city development: A systematic review. *Urban Studies*, 60(5), 1053–1072.
- Madanipour, A. (2007). *Designing the City of Reason: Foundations and Frameworks*. Routledge
- Markusen, A., & Gadwa, A. (2010). Creative placemaking. White paper, Mayors' Institute on City Design and the National Endowment for the Arts. Retrieved from <https://www.arts.gov/sites/default/files/CreativePlacemaking-Paper.pdf>
- Meadows, D. H. (2008). *Thinking in systems: A primer*. Chelsea Green Publishing
- Milliken, S. (2023). Biophilic cities and health. *Urban Forestry & Urban Greening*, 70, 127524.
- Mohammadi Koochebagh, A., Fathi, A., Nazemfar, H., & Masoumi, M. T. (2023). Strategies for regenerating the creative city with a focus on the historical-cultural fabric of the city using the TOPSIS method: A case study of Tabriz metropolis. *Journal of Urban Research and Planning*, 14(55), 269–284. <https://doi.org/10.30495/jupm.2021.27218.3769>
- Mokhtari Malekabadi, R., Marsousi, N., Aliakbari, E., & Amini, D. (2015). Indigenous indicators of creative city with an Iranian-Islamic approach. *Geography*, 13(47), 161–177. (in Persian)
- Molamirzaei, R. (2023). A systematic analysis of creative city literature and identification of its components and indicators. *Armanshahr Architecture and Urban Development*, 43, 17–30. (in Persian).

- Montgomery, J. (2007). The New Wealth of Cities: City Dynamics and the Fifth Wave. *Urban Studies*, 44(5-6), 939-956.
- Montgomery, J. (2019). Cultural regeneration in historic cities. *Planning Practice & Research*, 34(3), 245-264.
- Montgomery, J. (2020). Policy coherence and creative city pitfalls. *Journal of Urban Affairs*, 42(5), 695-712.
- OECD. (2022). The OECD framework for local innovation and creativity. OECD Publishing
- Özkan, B., & Tanrikulu, M. (2022). Rethinking urban creativity: Transitions in creative city frameworks. *Cities*, 123, 103577.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Sage Publications.
- Pourzekria, M., & Fadaeinezhad Bahramjardi, S. (2019). Reinterpreting the culture-based regeneration approach in building a creative city (Developing an analytical framework for regenerating creative and cultural poles). *Bagh-e Nazar*, 16(77), 5-14. (in Persian)
- Pratt, A. C., & Hutton, T. A. (2020). Creative governance in hybrid economies. *International Journal of Urban and Regional Research*, 44(2), 193-212.
- Rahimi Fard, G., Ghorbani, R., Babaei Aghdam, F., & Heydari Chiane, R. (2021). Evaluation of creative city indicators in the development of creative urban tourism: A case study of Khoy. *Human Geography Research*, 53(4), 1509-1522. (in Persian) <https://doi.org/10.22059/jhgr.2021.303752.1008127>
- Richards, G., & Marques, L. (2022). Cultural strategies for complex cities. *City, Culture and Society*, 23, 100361.
- Segovia, C. (2022). The creative city approach: origins, construction and prospects. *International Journal of Creative Cities and Culture*
- Tahmasebi-Moghadam, H., Rasoulzadeh, Z., & Rezaei, A. (2024). Explaining the role of quality of life indicators in realizing the creative city in urban spaces (Case study: Tabriz). *Urban Research and Planning*, 56, 95-106. (in Persian).
- UN Habitat (2022). *World Cities Report 2022: Envisioning Future Cities*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.
- UNCTAD (2022). *Creative Economy Outlook 2022*. United Nations.
- UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). Historic Bazaar of Tabriz. Retrieved 2023, from <https://whc.unesco.org/en/list/1346>
- UNESCO (2023). *Culture and Urban Regeneration: Creative Cities*. UNESCO Publishing.
- UNWTO (2022). *Tourism for Inclusive Growth: Strategic Guidelines*.
- Yigitcanlar, T., Kamruzzaman, M., & Foth, M. (2023). Smart cities and digital infrastructure: Implications for urban innovation. *Cities*, 134, 104116
- Yigitcanlar, T., & Cugurullo, F. (2023). Artificial intelligence in local governments: perceptions of city managers. *Government Information Quarterly*, 40(2), 101-114.
- Zaal, M. H., Doosti, F., & Ramezanzadeh Lasbooei, M. (2018). Creative tourism as a tool for urban development: Case study of Tabriz metropolis. *Urban Planning Geography Research*, 6(4), 753-768. (in Persian).
- Zare, A., Sattari-Sarbanghali, H., & Seghafi-Asl, A. (2023). Identifying spatial drivers affecting creative tourism in Tabriz with a futures studies approach. *Mountainous Regions Geographical Studies*, 14, 207-227. (in Persian).

Conceptual Model of Interconnected Dimensions of the Creative City of Tabriz A Systematic Approach to Creative Urban Planning ¹

Heydar Beheshti Asl¹, Karim Hosseinzadeh Dalir^{2*}, Morteza Mirgholami³

(Receive Date: 25 July 2025 Revise Date: 26 August 2025 Accept Date: 28 August 2025)

Research Article

Abstract

Introduction: In the face of accelerating global transformations and complex urban challenges, the concept of the "creative city" has emerged as a dynamic paradigm for sustainable, inclusive, and innovation-driven urban development. Tabriz, a historically rich and culturally vibrant city in Iran, stands at a pivotal moment to leverage its unique socio-cultural capital and creative potential for transformative urban planning. However, despite increasing interest in the creative city agenda, a coherent, integrated model that reflects the specific context of Tabriz and unifies its diverse creative dimensions has remained elusive. This study addresses this critical gap by proposing a conceptual model of interconnected dimensions for the creative city of Tabriz, grounded in a systems-thinking approach.

Methodology: This research adopts a qualitative, applied-developmental approach using a directed content analysis method. Data were collected from an extensive corpus of more than 2,250 citizen-submitted ideas within the framework of a participatory urban initiative aimed at identifying grassroots pathways toward a creative Tabriz. The analytical process followed a three-level coding scheme: (1) extraction of base concepts, (2) identification of cross-dimensional linkages, and (3) formulation of a systemic network model of creativity-enabling urban components. The analysis was guided by a comprehensive theoretical framework comprising 14 interwoven dimensions, including: spatial-physical and infrastructural; cultural-artistic; historical and region-specific; social and community-based; technological and cybernetic; economic and entrepreneurial; educational and cognitive; institutional and governance-based; environmental and ecological; touristic; spiritual and identity-based; urban diplomacy and international relations; family-centered and psychological; and climatic and regional-natural.

Results: Findings reveal that the core discourses emerging from citizen ideas in Tabriz are organized into eight semantic clusters, each reflecting an urgent and concrete urban need: justice orientation, ecological awareness, identity-driven planning, elite participation, neighborhood mobility and regeneration, cultural innovation, smart governance, and wellness-centered development. These discourses bridge spatial, social, historical, technological, and managerial dimensions in a multilayered and interconnected network, pointing to the emergence of a context-specific conceptual model for a creative Tabriz. Based on these discourses, the proposed model outlines a three-tiered structure comprising drivers, discursive mediators, and strategic outcomes—where Tabriz is conceptualized not merely as a physical urban space, but as a dynamic platform for the emergence of ideas, creative dialogue, and sustainable transformation.

Conclusion: This research makes a novel scientific contribution by formulating a conceptual model of creative city interconnectedness that is both theoretically robust and empirically rooted in the lived experiences and aspirations of urban citizens. Unlike many externally imposed or abstract models, this framework organically emerges from bottom-up idea mining and bridges the gap between creativity theory and urban planning practice. By visualizing creative dimensions not as isolated checkboxes but as synergistic networks, this study provides a strategic systems map for forward-thinking urban policy. The overarching conclusion is that a creative city cannot be engineered through imported templates, but must be realized through inner narratives, historical depth, and a generative fusion between past, present, and future.

Conflict of interest: None declared.

Keywords: Creative city, Urban Planning, Urban development, Structural equations, Tabriz metropolis

¹ This article is derived from the first author's doctoral dissertation entitled "Identifying and Explaining Opportunities for Realizing the Creative City: A Case Study of Tabriz", conducted under the supervision of the second author and the advisory of the third authors at the Islamic Azad University, Tabriz Branch, Iran.

² PhD student in Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

³ Professor, Department of Urban Planning, University of Tabriz, Tabriz, Iran (Corresponding Author). 1378715101@iau.ir

⁴ Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Art University of Tabriz, Tabriz, Iran.